

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

NANNUT PILLUGIT AQUTSINISSAMUT PILERSAARUT

Assiliisoq: Henrik Hansen

Aalisarnermut, Piniarnermut
Nunalerinermullu Naalakkersuisoqarfik
Februar 2019

SIULEQUT

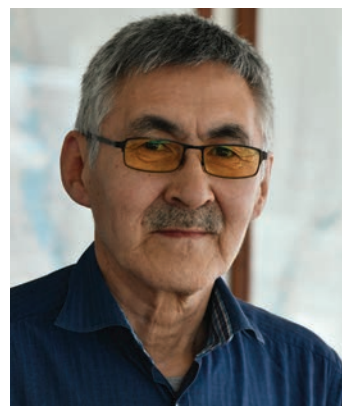
Nanoq tassaavoq Avannaarsuani Tunumilu piniakkani pingaarnersaasut ilaat. Nannup amia piniartunut atisatut oqorsaataavoq pisariaqartoq aamma atisatut qangaaniillu kulturikkullu kingornussatsinnut ilaasoq. Neqaa mamarineqartuuvoq aamma uumasunut imarmiunut nunamiunullu aalisakkanullu nerisatoqqanut allanut sanilliullugu allatuutaalluarluni. Taamaattumik nannut paarilluassavagut, maannakkut silap pissusaata allanngorneranit allanillu pequtinik nannut sunnertianeranni.

Naalackersuisut 2018-2022-imi Naalackersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissutikkut isumalluutininik uumassuilinnik piujuartitsinermik tunngaveqartumik nakkutiginninnissamut erseqqissumik oqaasertaliisoqarnissaanut isumaqatigiipput.

Naalackersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissummi qangaaniilli piniartarneq pingaartinneqarpoq, Kalaallit Nunaanni tamarmi inuussutissarsiutitut illersorneqartussa. Qangaaniilli piniariaatsinik immikkut atuinerup atuutsinneqarnissaa sianigin-eqarnissaalu Naalackersuisut kissaatigaat. Naalackersuisut aqutsinissamut pilersaarut aqutugalugu piniariaasitoqqat illersornissaat ukkatarerusuppaat, siunissamilu nannup takornarianit takuniarneqartarsinnaanerisa sulissusigineqarsinnaalluni.

Allanngutsaaliuinermi sulineq taanna tamatta peqataaffigissavarput. Naalackersuisut kissaatigalugu anguniarpaat nannut pillugit aqutsinissamut pilersaarummik atuisut tamarmik, kommunit aamma aalisarnermik piniarnermillu najukkani kattuffiit atuutsitsilernissamut peqataassasut, taamaalilluta tamatta nannut piujuartinnissaannut akisussaaqataallutalu peqataassuseqarniassagatta.

Taamaaliornikkut aamma nannut uatsinnut kinguaariinnullu tullinnguuttussanut nerisassat piniartullu atisassaasa suli ilaanissaannut periarfissap allanngortinnginnissaanut peqataalluta, kiisalu Nunatta iluani tammajuitsunik tuniniaanermi sania-tigut isertitaqarfittut tikilluaqqullugu. Taamaattumik neriuppunga siunnersuut tamassitigulluassagissi.

Aalisarnermut, Piniarnermut
Nunalerinermullu Naalackersuisoq,
Jens Immanuel

Aallaqqaasiut	6
1. Nannut pillugit paasissutissat piviusut	8
1.1 Uumassusilerineq/Pinngortitami pissuseqatigiinneq	9
1.1.1 Kinguaassiorsinnaaleneq, nuliuneq piaqqinerlu	10
1.1.2 Utoqqalisarnerit nappaatillu	10
1.1.3 Nerisassat	11
1.2 Issittumi siaruarsimaneri	11
1.3 Kalaallit Nunaanni siaruarsimaneri	12
2. Pissutsit sunniutaasut aarlerinartullu	14
2.1 Silap pissusaata allanngornera	16
2.2 Piniakkanik allanillu nerisassanik peqarnera	17
2.3 Apisseqarfiusut imaluunniit apisseqarfiusinnaasut annaaneqarneri	18
2.4. Nappaatit	18
2.5. Piujuartitsinermik tunngaveqanngitsumik piniarneq	18
2.6 Piniagaanerat	19
2.7. Peqqusersiorluni isertorluni piniarneq	19
2.8. Nannut inuillu akornanni naammattoortarneq	19
2.9 Aatsitassarsiorneq	20
2.10. Uuliakoorneq	20
2.11. Mingutsitsineq (avatangiisinut toqunartut)	21
2.12. Umiarsuit angallanneri	22
2.13. Takornariaqarneq	22
3. Nannut kalaallit nunaanni aqutsinermut attuumassuteqartut nunani tamalaani suleqatigiinnerit	23
3.1 Nannut isiginiarlugit nunani tamalaani aaqqissuussinerit suleriaatsillu	24
3.1.1 Nannut pillugit 1973-imi isumaqatigiissut	24
3.1.2 Issittumi Nannut pillugit immikkut ilisimasallit / Polar Bear Specialist Group	24
3.1.3 Nannunik issittumi nakkutilliineq (CAP)	25
3.1.4 IUCN – Nungutaaratarsinnaasunut allattuiffik	26
3.1.5 CITES/Animals Committee	26
3.2 Kalaallit Nunaata aamma Canadap/Nunavut akornanni paaseqatigiinnermik isumaqatigiissut	27
3.3. Nanoqatigiit nunanik allanik saniliniq avitseqataaffiusut	28
3.3.1 Nannunik nakkutiginninnermut attuumassuteqartut nunani tamalaani isumaqatigiissutit	28
4. Kalaallit Nunaanni nannunik Aqutsineq	29
4.1 Aqutsinermut oqartussat suliatigullu siunnersuineq	30

4.2 Nannut aqunneqarnerinut pingaaruteqartunik malittarisassatigut oqaluttuarisaanermi kingumut qiviarneq	30
4.3 Nannunut tunngasut inatsisit malittarisassallu atuuttut	31
5. Aqutsineq tulluarsagaq qangaaniillu ilisimasat	33
5.1 Ilisimasatigut tunngavigisat	34
5.2 Ilisimatuussutsikkut tunngavigisat	34
5.3 Ilisimatuussutsikkut ilisimatuutut misissuineq nakkutilliinerlu	34
5.4 Kalaallit Nunaata nanuinut tunngatillugu uumasooqatigiinnut anguniagaasut	35
5.5 Aqutsineq tulluarsagaq	35
5.6 Qangaaniilli ilisimasat	36
6. Nakkutilliineq ilisimatuutullu misissuineq	38
6.1 Nakkutilliineq ilisimatuutullu misissuineq	39
6.2 Ilisimasani pisariaqartitsineq.....	39
6.3. Ilisimatuutut misissuineq	40
7. Kalaallit Nunaanni nannunik siunissami aqutsineq	42
7.1 Anguniagaq	44
7.2 Attaveqaqatigiinneq oqaloqatigiinnerlu	44
7.2.1 Attaveqaqatigiinnermi periusissiap pitsaanerulersinnera	44
7.2.2 Tusagassiutigut upalungaarsimanerup pitsaanerulersinnera	44
7.3 Piujuartitsinermik tunngaveqartumik piniarneq	45
7.3.1 Aqutsineq pitsaanerulersillugu	45
7.3.2 Nannut amerlassusiinik misissuineq	45
7.4 Sumiiffiit piniarfusut illuanilu Sumiiffiit piniarfiunngitsut akornusersuiffiunngitsullu	46
7.4.1 Apisseqarfiit illersorneqarneri	46
7.4.2 Takornariaqarneq annertusillugu	46
7.5 Akerleriiffiit annikillisillugit	46
7.5.1 Qimaatitsissutit toqunangitsut atorneqarnerisa pitsaanerulersinneri	46
7.5.2 Eqqakkanik passussineq	46
7.5.3 Upalungaarsimanissamut pilersaarut.....	46
7.6 Nunat tamalaat suleqatigiinnerat	48
7.6.1 Nanoqarfiit imminnut qanittut akornanni paarlaattarnerat misissorneri	48
7.6.2 Canadamik/Nunavumik suleqateqarnerup ingerlatiinnarnera	48
7.6.3 IUCN'imi Polar Bear Specialist Gruppemi peqataaneq	48
7.6.4 Naalagaaffiit sineriiallit sulineranni peqataaneq.....	48
Tunuliaqtit	50

AALLAQQAASIUT

Kalaallit oqaluttuatoqaanni nanoq nukimmut, nukittussusermut, isumassarseriallaqqissuuner-mut ingasattumillu pissutsini qasusuissusermut ilisarnaataasimavoq. Ullutsinni nutaajunerusuni nanoq nunat tamalaat oqallittarfiisa ilaanni silap pissusaata allanngorneranut ilisarnaataalersi-mavoq.

Oqartoqartarpoq nanoq "sikumi saaliortumi navianartorsiortoq": Ukiut kingulliit 30-40-it iluanni nunarsuarmi silap pissusaatigut anner-tuumik allanngortoqarneranik takusaqarnerup misigisaqarnerullu kinguninngua ilisarnaat takkuppoq. Nannut ernumassutigineqar-neri Nunanit issittormiunik allanik Norgemik, Ruslandimik, USA-mik aamma Candamik isu-maqataaffigineqarpoq, taakku Range States imaluunniit Naalagaaffittut sinerialittut ataatsi-mut taaneqarlutik.

1960-ikkunni nannut illersorneqarneri pillugit nunani tama-laani suleqatigiinneq aallartinneqarpoq. Taamanikkut nannunut sioranartoq annerpaaq tassaasimavoq pijuar-titsinermik tunngaveqanngitsumik malittarisassaqaartinneqa-nngitsumillu piniartarpoq. Suleqatigiinneq nannut illersorn-eqarneri pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissuteqarnermik kinguneqarpoq, taannalu 1973-imi Oslomi atsiorneqarluni. 1973-ip kingorna sioranartut allanngorput. Nannut uumaan-narnissaannut sioranartuni annersaasoq (kisimi) tassaajun-naarpoq piniapilunneq. Nunarsuaq nutaamik unamminar-toqalerpoq – silap pissusaata allanngornera – taamaalillunilu immap sikuata aakkiartornera, nannut neriniartarfiisa pin-gaarnersaat. Silap pissusaata allanngornera nannut uumaffi-gisaanut sunniuteqaannanngilaq kisianni piniagaasa uumaffi-gisaannut aamma.

Assilliisoq: Henrik Hansen

2007-imi Naalagaaffiit sineriallit tamarmiullutik persuariorfiunngitsumik naapeqatigeeqqippit kingumullu 2009-imi Norgemi aqqissugaanerusumik naapeqqillutik, kingumut 2011-imi Canadami kiisalu 2013-imi Ruslandimi. Aalajangiisoqarpoq Naalagaaffiit sineriallit tamarmik nammineq nanoqatigiit pillugit nunami Aqutsinissamut pilersaarusiussasut. 2013-imi issittumi aqutsinissamut pilersaarutit sulissutiginerana aallartinneqarpoq kiisalu 2015-imi Ilulissani inaarutaasumik akuerineqarluni. Taamaalliluni 2015-imi isumaqatigiissut nannut pillugit nuna tamakkerlugu Aqutsiissamut pilersaarummut matumunuga tunggaviuvoq.

2005-imi immap sikuata ilimagineqartumik annikillinera tunuliaqutaralugu nanoq nunarsuarmi nunanilu nungutaaratarsinnaasut allattuiffianni (IUCN) sunnertiasut nalilernerqarpoq. Taamatut ajortumik ineriartortoqarnera Kalaallit Nunaanni maannakkut sumiiffinni arlalinni takuneqarsinnaavoq. Naliliisoqarpoq siunissami nunarsuarmi nannut 2050 nallertinnagu pingajorarterutit marluk tikillugit ikilisinnaasut.

Kalaallit Nunaanni nanoqatigiit qanoq inissisimanagerat nalilernerqassappat pingaaruteqarpoq nanoqatigiinni tamani patajaatsumik uumassusilerisuniit siunnersuuteqassasoo pingaaruteqarpoq. Tunumi nanoqatigiit maannakkumut sulililersorneqarnikuunngillat. Suliaq maannakkut ingerlanneqarpoq, 2022-imilu naammassinissaat ilimagineqarluni.

Silap pissusaata toqqaannangitsumik kingunera tassaavoq nannut inuillu akornanni naammattuuisarnerit amerliartuinarneri. Immap sikuata, taamaallilunilu aamma nannup taasumalu piniagaasa uumaffigisaasa annikilliarnerat imaluunniit tammariarnerat naapertorlugu nannut illoqarfinnut nunaqarfinnullu qanilliarnerat. Ilaatigut immap sikuata sinna illoqarfinnut nunaqarfinnullu qanillineruvoq ilaatigullu nunaannarmi eqqaavissuarni, qimminut nerukkaattisatigut aamma neqinik aalisakkanillu manitsivitsigut nerisassat tikikuminarnerulerlutik.

Massakkoqqissaaq silap pissusaata allanngornera aamma immap sikuata aakkiarnera "unitsissinnaangilarput", ki-sianni iluarsiisoqarnissaanut sakkut ilaat tassaavoq sumiiffiit nannunut immikkut malussajaffiusut, tassunga ilanngullugit apisseqarfiit, illersornerisigut, eqqakkat passuttarnerisigut, ki-isalu nannut nunaqarfinnut, illoqarfinnut, sakkutooqarfinnut, ilisimatusarfeqarfinnut kiisalu savaateqarfinnut iseraangamik ajornartorsiutit pilertartut.

Aqutsinissamut pilersaarummi kapitalit siulliit nannup uumasuunerinik siammarternerinik, nannut uumasuunerinut aarlerinartorsiortitsisut sutigut aarlerinartorsiorneranik, nunani tamalaani suleqatigiinnerit Kalaallit Nunaata peqataaffigisai pillugit allaaserinnineq. Tulliuvoq nannut pillugit, siusinnerusukkut maannakkullu, aqutsineq allaaserineqarpoq malitsigalugu aqutsinissamut pilersaarummut ilisimasat tungaviusut pillugit kapitali, tassunga ilanngullugu nakkutiginnineq tulluarsagaq aamma qangaaniilli piniartut ilisimasaat. Aqutsinissamut pilersaarut aqutsinissamut pilersaarummi anguniakkanik, angunikkat ilaannik aamma anguniakkat anguneqarsinnaaneritut iliuusissanik naggaserneqarpoq.

KALAALLIT NUNAANNI NANNUT PILLUGIT AQUTSINISSAMUT PILERSAARUMMI PINGAARNERTIGUT ANGUNIAGAQ TASSAAVOQ:

• *Nanoqatigiit peqqissut qulakkeerneqarneri, ataatsimoortumik paasinniffiusumik piujuartitsinermik tunggaveqartumillu iluaquteqarfiusoq.*

Assilliisoq: Kristin Laidre

1 NANNUT PILLUGIT PAASSISSUTISSAT PIVIUSUT

1.1 UUMASSUSILERINEQ/PINNGORTITAMI PISSUSEQATIGIINNEQ

Nanoq tassaavoq maannakkut nannuni uumasuni anginersaasoq. Angutivissalli arnavissallu angissusiisigut annertuumik nikingasoqarpoq. Angutiviaq inersimasooq agguaqatigiissillugu 500 kiilut missaannik oqimaassuseqarpoq, kisiannili angutiviaqarpoq 800-1000 kiilunik oqimaassusilinnik. Sigguaaniit pamiuata isuanut qatigaatigut uuttoraanni 285 cm-it missaannik takissuseqarsinnaapput, nanorlu taamatut angitigisoq kingulliimigut nikuikkuni qummut 3-4 meterit missaannik portutigisinnaalluni. Arnaviaq inersimasooq timimigut 250 cm missaannik takissuseqarsinnaavoq, agguaqatigiissillugulu 200 kiilut missaannik oqimaassuseqarluni, ilaannikkullu 400 kiilut tikillugit oqimaassuseqalersinnaalluni. Ukiulli ingerlanerani piffissani assigiinngitsuni timip oqimaassusiatigut annertuumik nikingasoqartarluni. Nanoq ukiunerani upernanngitsiarnerani salunnerpaasarpoq, apriliimi nerersuaalerneq aallartinneqartarluni. Arnavissap oqimaassutsini upernaamiit ukiamut, apissimukarnissami tungaanut marloriaatinngortissinnaasarpaa.

Nannut nunani issittuni siaruarsimavoq immallu sikuanut qanittumik atassuteqarluni. Kingusissukkut kinguaassiorsinnaalersarpoq ikittuinnarnillu piaqqisarlutik. Akerlianilli nanoq piaqqaminik paarsilluartarpoq inersimasullu pissusissamisoortumik aniguilluartarlutik. Ataatsimut isigalugu nanoqassutsimi piaqqatigut amerlisarneri annikipput.

Nanoqarfiit assigiinngitsut katillugit 18-iupput. Immaqa Kalaallit Nunaata avannaani Issittup Imaviani nanoqatigiikkutaat 19-iat nassaasavoq, tamannali iluamik misissorneqarnikuunani.

Kalaallit Nunaanni nanoqatigiit assigiinngitsut sisamaapput: (1) Kane-p Imartorngani/Kane Basin, (2) Baffin-ip Ikerani, (3) Ikersuaq Davis aamma (4) Tunu (Takussutissiaq 1). Nanoqatigiit siulliit pingasut Canadalu avinneqarput, taakkulu aamma piniarneqartarlutik, tunumili nannut maannakkut ilisimasat tunngavugalugit Tunumi taamaallaat siaruarsimasuullutik. Nannut taakku Tunumi piniagaasarput. Amerlassut-simikkut ikinnerit taakku Tunumi Kujataanilu piniagaasarput.

Takussutissiaq 1
Issittumi nanoqarfiit 18-iupput immaqalu Issittup Imartaani 19-inissaat nassaassaalluni. Nanoqarfiit sisamat Kalaallit Nunaanniupput piniagaallutillu: Kane-p Imartorngani (I), Baffin-ip Ikerani (AI), Ikersuaq Davis (ID), aamma Tunu (EG). I-mi, AI-mi aamma ID-mi nannut Canadalu avinneqarput, tasanilu piniagaallutik. Tunumi nanoqatigiit kitaani kangianilu nannunit immikkortuupput taamaallaallu Kalaallit Nunaanni piniagaallutik. Pissarsiffik: Obbard il.il. (2010)

KB Kane basin
 WH Western Hudson Bay
 VM Viscount Melville Bay
 GB Gulf of Boothia
 NW Norwegian Bay

Source: IUCN Polar Bear Specialist Group 1997
 Cartography: P. Rekacewicz, Grid-Arendal, Barentswatch 1998

1.1.1 Kinguaassiorsinnaalerneq, nuliuneq piaqqinerlu

Kalaallit Nunaanni nannut arnavissat sisamanik-tallimanik ukioqalernerminni kinguaassiorsinnaalersarput, tallimanik- arfinilinnillu ukioqarlutik siullermik piaqqisarlutik. Angutivissat tallimanik-arfinilinnik ukioqalernerminni kinguaassiorsinnaalersarput. Nulusarfik martsip naaneraniit junimut ingerlasarpoq, april-majimi amerlanerpaasarlutik. Mannik kinguaassisisoq uninngasarpoq, (kingusinaarluni timimut ikkuttarluni), ineriartornani, aatsaallu oktobarip naalernerani- novembarip aallartinnerani illissamat ikkukkuni ineriartortalerluni. Piffissap taamaalinerani arnaviaq ilumittoq apummut assaalluni apissimut pisarpoq, amerlanertigut sinerissamat qanittumi qaqqami sivingasumiittarluni. Alaskami nannut ilai immap sikuani apissimiit-tarput.

Mannissap illissamat ikkunermi kingorna illiap anillannissami tungaanut ineriartortarpoq, tamanna apissimi pisarpoq decembarip naanerani imaluunniit januaarip aallartinnerani. Nannup piarai piaqqinermi taamaallaat 600 gramit missaannik oqimaatsigisarput. Nalinginnaasumik marlunnik piaqqisoqartarpoq, ilaannikkulli ataasiinnaq, allatigut pingasunik, qaqutigoortorujussuarmillu sisamat. Piaqqat agguaqatigiissillugu 1,6-1,7-iusarput.

Marts-apriilimi arnaa piaqqallumi apissimit anisarput. Piffissami tassani piaqqat 10-12 kiilunik oqimaassuseqartarput. Piaqqat arnartik ukiunik marlunni affarmillu ukioqalernissami tungaannut malittarpaat (tassa imaappoq pingajussaannik upernaaminni), tamatumalu kingorna arnaat nulusinnaalerlutik. Nanoq arnaviaq taamaalilluni ukiut pingasukkaarlugit agguaqatigiissillugu piaqqisarsinnaavoq. Piaqqani marluk mikisuusut annaagunigit taamaattoq nuloqqissinnaavoq, taamaalillunilu akulikinnerusumik nulusarsinnaalluni.

Piniarneqarnatik nannut ukiumut procentialunnit amerliartorsinnaapput. Nannullit amerliartornerannut annertuumik apequtaasarpoq sikumi pissutsit piniagassaqaarnerlu.

1.1.2 Utoqqalisarnerit nappaatillu

Nannut sivisuumik uumasinnaapput, aamma napparsimallutik aamma uumasuaqqanik tappiorannartunik miluuffigisanut ilanngartuisunik toqunartunik qaqutigorujussuakkut toqquteqartarlutik. Nannut ilai ukiut 30-it sinnerlugit uumasinnaasarput, pinngortitamili ukiut 20-it missaannik utoqqalisartut nannut ikittuinaallutik. Kalaallit Nunaanni pisarineqartartuni 25-30-inik utoqqaatigisunik nannuttoqarsimanerani assersuutissaqarpoq. Nannut ukiut siulliit uumaffigisaat nannunut pingaartumik ulorianartarput, apissimiillu anillannerminniit qaammatit kingorna immikkut aarlerinartoqartarluni. Alaskami, Canadami, Kalaallit Nunaata Kitaani aamma Svalbardip eqqaani misissuinerit ersersissimavaat piaqqat 35 aamma 85 %-it akornanni ukioq siulleg angorneq ajoraat.

Piaqqat ilai nannullu allat angutivissanit inersimasunit toqunneqartarput. Taamatut piaqqanik toqutsisarneq nannunut qanoq annertigisumik sunniuteqarnersoq paasinierneqarsimanngisaannarsimagaluartoq naatsorsuutigineqarpoq tamanna annertunngitsaq. Piffiit silarluffiusut nerisassanillu pissarsiffiorpiangitsut kingunerisinnaavaat nannut piaqqat, iluamik piniarnissamik ilinniarsimanngitsut, aamma nannut utoqqaat sanngiillisimasullu, perlerlutik toqusinnaanerit. Aamma imaassinnaavoq naammattunik nerisassanik piniarnissamat pissarsinissamullu periarfissaqanngitsumi nannut aasaanerani sinerissamat sikumut ungasissumut pisimasut. 2017-imi Alaskami takunnittoqarsimavoq sikoqarpiangitsumi sikorsuit anguniarsaralugit nalunnerminni nannut ipisimasut. Nuliunerup nalaani nannunik allanik paanninnermi nannut ilai toqusarput.

Assilliisoq: Erik W. Born

Kisiannili nannut piaraanerminni inersimasungulernerminilu ukiut siulliit ilungersunartut anigoraangamikkit namminiilersinnaallutik pissusissamisoortumik toqusarnerit annikitsuinnaasarput. Sumiiffinni piniarnerup akuerisaaffiani (Alaska, Canada aamma Kalaallit Nunaat), piniarneq toqutaasartunik pingaarnersaavoq.

Nannut nappaateqarpiarneq ajorput. Assersuutissaqarpoq ataasiakkaat inalukkat qissallattoorneq, aamma sunngap ujarattaa pissutigalugu sungap akornuserneqarnerani toqusimanerannik. Uumasuaqqanik tappiorannartunik miluuffigisaminut ilanngartuisunik peqartoqarnerani (trikinit aamma toxoplasmosi) paasisaartoqarsimavoq, aamma nannuni virusit assigiinngitsut (cannine distemper/qimmit nappaataat aamma phocine distemper/puisit nappaataat), aamma pisumi ataatsimi nanoq perlerorsimalluni.

Nanoq ikittuinnarnik akeraqarpoq. Pisut ataasiakkaat ilisimaneqarput aarrit nannumik toqutsisimasut.

1.1.3 Nerisassat

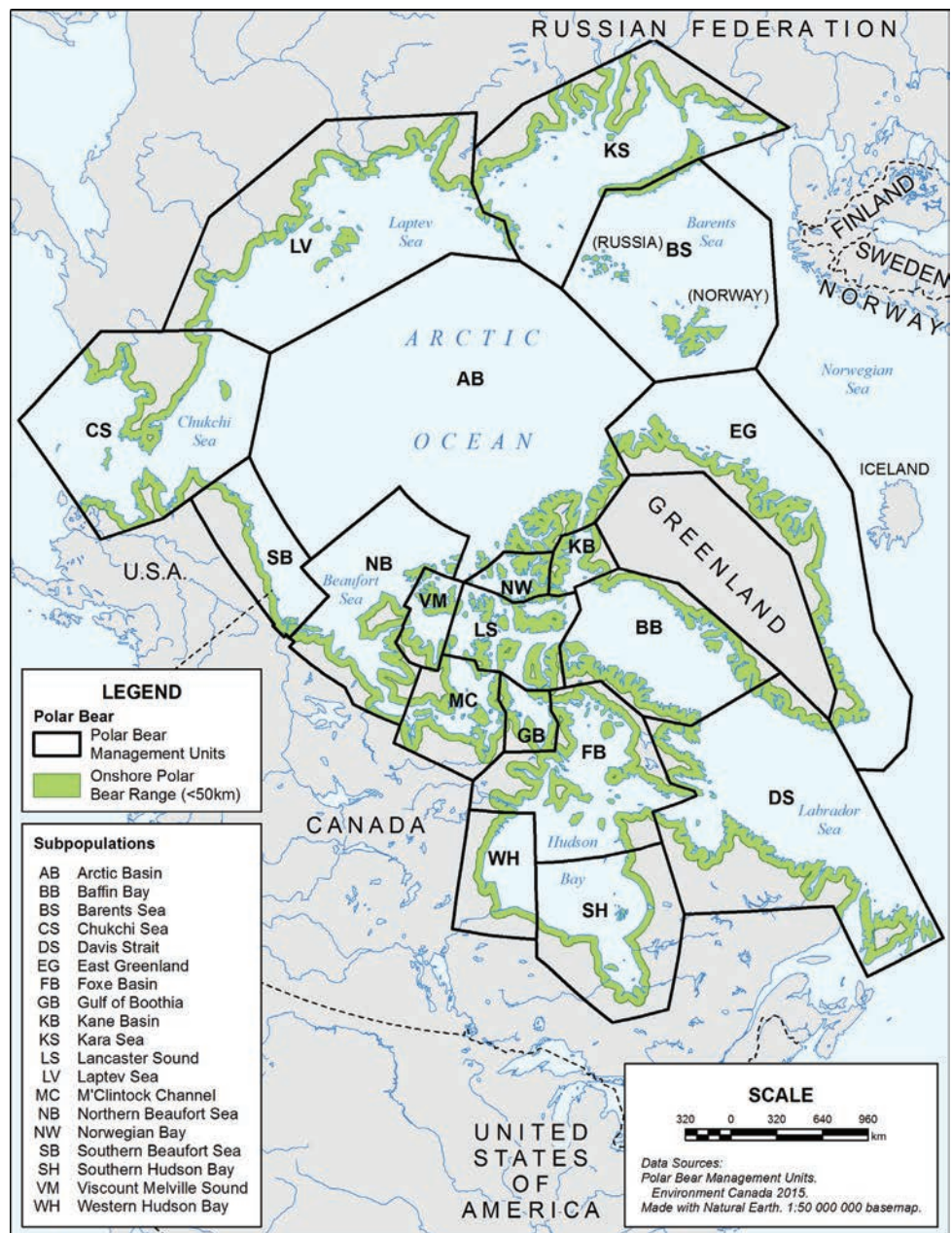
Naak nannut sunilluunniit nerisaqarluartut, uumasunik imarmiuinnangajannik nerisaqartuupput – pingaartumik puisit. Natsiit, pingaartumik natsiat, pingaarnertut pisarineqartarput, kisianni aamma ussui nerisassanut pingaartunut ilaallutik. Imaani uumasut allat aamma nerineqartarput: Assersuutigalugu aataat, natsersuit, aarrit aamma qilalukkat qaortat qernertallu. Timmissat, aalisakkat, naasut qeqqussallu aamma nerineqartarput, kisiannili annikitsumik, annerusumillu aasaanerani. Timaata angisuujunera taamaalillunilu nerisassanik immikkut orsulinnik nukissaqartitsisunillu pisariaqartitsineq pissutigalugu nannut nunami nerisassanik "orsukitsunik" (paarmat, naasut, aalisakkat, nunami uumasut) taamaallaat nerisaqarsinnaanngillat.

Piffissat ilaanni silut nerisassani pingaaruteqartuusarput ilisimaneqarluarlunilu nannut eqqakkanik assaajartorlutik eqqaaviit najugaqarfillu ornittaraat, aamma nerisassanik ujaasiniaarlutik illuaqqanut isertartut.

1.2 ISSITTUMI SIARUARSIMANERI

1993-1997-imi PBSG aallaqqaammut nunarsuaq tamakkerlugu nannut amerlassusaat missingerpaat. Missingiut taamanikkut tassaa-simavoq nannut 22.000-27.000 akornaniittut. 2001-2005- imi nannut amerlassusaat nutaat pigineqalermata nunarsuaq tamakkerlugu amerlassusaat missingiut 20.000-25.000-imut allanngorneqarpoq.

Nunarsuaq tamakkerlugu nannut 20.000-25.000-it missaanniipput, issittumi nanoqarfiusumi tamarmik nanoqarfinnut (nunami immikkoortunut) 18-inut, immaqalu 19-inut agguarsimallutik, takujuk takussutissiaq 1. Nunamiimartanilu siaruarsimaffia 23 millioner km²-it missaanniippoq².

Takussutissiaq 2

Issittumi nanoqatigiit killeqarfii, nunap assinga 2015-imeersoq

Nanoqatigiit	Amerlassutsit missiliorneri*	Missiliorneri [ukioq]	Oqartussaasut
Arctic Basin (AB)	Ilisimaneqanngilaq		Issittoq
Baffin-ip Ikerani (BB)	2826	2012-2013	Canada (Nunavut), Kalaallit Nunaat
Barentip Imartaa (BS)	2,644	2004	Norge, Rusland
Chukchi Sea (CS)	Ilisimaneqanngilaq		Rusland, U.S.
Ikersuaq Davis (DS)	2,158	2007	Canada (Nunavut, Quebec, Newfoundland aamma Labrador), Kalaallit Nunaat
Tunu (EG)	Ilisimaneqanngilaq		Kalaallit Nunaat
Foxe Basin (FB)	2,580	2009-10	Canada (Nunavut, Quebec)
Gulf of Boothia (GB)	1,592	2000	Canada (Nunavut)
Kane-p Imartorngani (KB)	357	2013-2014	Canada (Nunavut) Kalaallit Nunaat
Kara Sea (KS)	Ilisimaneqanngilaq		Rusland
Lancaster Sound (LS)	2,541	1995-97	Canada (Nunavut)
Laptev Sea (LV)	Ilisimaneqanngilaq		Rusland
M'Clintock Channel (MC)	284	2000	Canada (Nunavut)
Northern Beaufort Sea (NB)	980	2006	Canada (Nunavut, Northwest Territories)
Norwegian Bay (NW)	203	1997	Canada (Nunavut)
Southern Beaufort Sea (SB)	907	2010	Canada (Yukon, Northwest Territories), U.S.
Southern Hudson Bay (SH)	951	2012	Canada (Nunavut, Quebec, Ontario)
Viscount Melville Sound (VM)	161	1992	Canada (Nunavut)
Western Hudson Bay (WH)	1,030	2011	Canada (Manitoba, Nunavut)

* Naak amerlassusii nalituk takutinneqaraluartut missiliuinerit 95 %-ip iluaniippuk.

Takussutissiaq 1

Issittumi nanoqarfiit pillugit paasissutissat, 2014-imi IUCN/SSC PBSG-imut nalunaarutigineqarsiamut

1.3 KALAALLIT NUNAANNI SIARUARSIMANERI

Nannut immap sikuanut atassuteqarluinnarput. Kalaallit Nunaanni taamaattumik Qimusseriarsuarmi, Baffinip Ikersuani / Qaanaap avannaani Kane-p Imartorngani, aamma Tunumi "pingaarnersatut" sumiiffeqarput – tassa imaappoq sumiiffinni aamma aasaanerani immami sikoqarfiusumi. Aamma Kalaallit Nunaata ilaani taakkunani nannut arnavissat piaqqiartorlutik apissimiittarput (Takussutissiaq 3).

Kalaallit Nunaata Kitaata Avannaani nannut Pikialasorsuarmiipput – Ikermi /Smith Sundimi "imartami sikoqarfiunngitsumi" angisuumi. Pikialasorsuup avannaani Ellesmere Islandip aamma Kalaallit Nunaata akornanni Kane-p Imartorngani ukioq kaajallallugu tamaani-ittarput. Pikialasorsuup kangiata tungaaniit Savissivimmiit Sisimiut akornanni immap sikua amerlanertigut ukiami kingusissumiit upernaap tungaanut Kalaallit Nunaata sineriaanut qanittumiittarpoq, nannullu Avannaata Imartaaniittut taamaattumik sikup ingerlaartup sinaaniittarlutik aamma Qimusseriarsuup aamma Sisimiut akornanni nunamut qanittumiittarlutik. Baffin-ip Ikerani nannut amerlanerpaartaat aasaanerani sikoqannginnerata nalaani Canadami Qeqertaalummiittarput. Ilaali aasaanerani Qimusseriarsuarmiittarlutik. Taamaattorli ilaat aasakkut Qimusseriarsuarmiittarput/Melville Bugt.

Nannut Ikersuaq Davis-imi sikup ingerlaartup kangiata sinaaniittarput – tassa imaappoq "Kitaata sikuata" sinaani, taanna taamatut taaneqartarpoq Kalaallit Nunaata kitaaniinnera pissutigalugu.

Kitaata sikua amerlanertigut Paamiut aamma Sisimiut akornanni sinerissamut anngunneq ajorpoq, nannullu taamaattumik tamaani sinerisami qaqtigoortumik takkuttarlutik. Kitaata sikua aakkaangat Ikersuaq Davis-imi nannut Canadap tungaanut nikittarput, tamaani aasarsiorlutik.

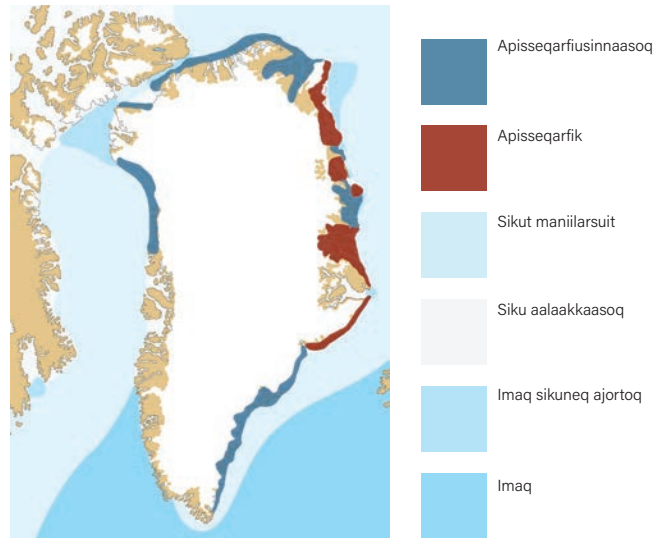
Nannut ukioq naallugu Tunup sineriaaniittarput, aamma Tunup Imaani sikumi ingerlaartumiittarlutik. Baffin-ip Ikerani aamma Ikersuaq Davisip paarlattuanik aasaanerani Tunumi sikorsuarniittarput. Sikorsuit taakku kujammut ingerlaartuarput, nannullu ilai kujammut uiartarlutik. Nannullu kingumut sineriak sinerlugu avannamut ingerlaarniarlutik akuttunngitsumik nunamut ikaartarput. Nannut ilai piffissaq tamaat Tunup Imartaani sikorsuarniittarput, apissimut piniarlutik nunamut ikaarsimangikkaangamik. Sikorsuarni ingerlaartuurtuni ingerlaartuursinnaasarput.

Kane-p Imartorngani/Kane Basinip aamma Tunup Avannaani Peary Landip akornanni Kalaallit Nunaata avannaata sineriaani nannut qaqtigoorput. Tamatumunnga pissutaavoq Issittup Imavissuani maniilarsuit ukiup annersaani sinerissamut qanittumiittarneri, imartamilu tamaani uumasooqarneq allanut naleqqiulluni annikitsuaraalluni. Nunarsuup kissatsikkiartornera immallu sikuata kujasinnerusumut tammariartornera pissutigalugu ilimanarsinnaavoq nannut amerlaneranut Kalaallit Nunaata avannaata sineriaaniilersinnaassasut.

Kalaallit Nunaanni nanoqatigiinni assigiinngitsuni sisamaasunit pisaqartoqartarpoq: (1) Kane-p Imartorngani /Kane Basin, (2) Baffin-ip Ikerani, (3) Ikersuaq Davis-imi aamma (4) Tunu. Nanoqatigiit taakku akornanni killeqarfiit immap sikuanu pissutsinut aamma imaani nunamilu aporfinnut naleqqiullugu, kiisalu sananeqaatitigut misissuinerit aamma nalunaaqutsersuilluni qaammataasakkullu misissuinerit tunngavigalugit nannut nalinginnaasumik siaruarfiinik tunngaveqarput. Assersuutigalugu Kane-p Imartorngani/Kane Basinip aamma Baffin-ip Ikerata akornanni Pikialasorsuaq nanoqarfinni taakkunani marlunni nanoqarfiit akornanni assiaqutaavoq; aamma Baffin-ip Ikerani nannut Ikersuaq Davisip nannunut naleqqiullugu sikutigut pissutsinik allaanerujussuarnik atugaqarlutik. Tamatumunnga pissutaavoq Kalaallit Nunaata Kitaata aamma Qeqertaaluup (Baffin Island) akornanni, Sisimiut avannarparisitsigisumi, immap naqqani portunersaqarnera, imartani taakkunani marlunni sarfap sikullu pissusiinut sunnuteqartumik. Tunumi nannut Kalaallit Nunaata Kitaani nannunit immikkoorput ilaatigut sermersuaq pissutigalugu, ilaatigullu Paamiut aamma Sisimiut akornanni immap sikoqannginnera pissutigalugu.

Nanoqatigiit taakku sisamat taaneqartut sumiiffisami iluaniinnerusarput, taamaattumillu immikkoortillugit aquneqartariaqarlutik. Nanoqatigiit akornanni killeqarfiit taamaavittuunngillat, tassa nannut ataasiakkaat nanoqarfimmit ataatsimiiit allamut killeqarfik qaangerlugu nikissinnaasarmata. Qaammataasakkullu malittarininnerit takutissimavaat Kane-p Imartorngani/Kane Basinimi, Baffin-ip Ikerani aamma Ikersuaq Davis-imi nannut ajornartorsuutitaqanngitsumik Canadap aamma Kalaallit Nunaata akornanni sikorsuit aqutugalugit siumut utimullu ingerlaarsinnaasut.

Tunumi nannut sananeqaatimikkut Kitaata sineriaani nanoqarfinni pingasunit nannuniit allaanerupput. Tunumi aamma Svalbardimi ukiuni arlalinni qaammataasakkut malinnaanerit nalunaaqutsiillunilu misissuinerit arlallit takutipaat Tunumi aamma kangimut sanilerisat akornanni nannut annikitsuarsuarmik, tamakkusartumilluunniit paarlaanneq ajortut. Tunu taamaattumik namminerisaminik nanoqarpoq. Ukiuunerata kingusissuani upernarneranilu qaammataini nannut ilai Tunumiit sikorsuurtigut Kujataanut pisarput. Ukiuni amerlanerani Sikorsuit avannamut Paamiut eqqaanut avannarparisinnerusumut pineq ajorput, tamatumalu avannaata sikoqannginnera pissutigalugu nannut Tunumeersut aamma Ikersuaq Davisip imminnut atassuteqarneq ajorunarlutik.

Takussutissiaq 3

Nannut Kalaallit Nunaanni siaruarsimaneri. Nanoqarfiit sineriak sinerlugu sikup ingerlaartut siaruarsimaneranut atalluinnarput. Apisseqarfiit aamma takutinneqarput. Pissarsiffik: Born (2008).

2 PISSUTSIT SUNNIUTAASUT AARLERINARTULLU

Kapitalimi matumani aarlerinartut allaaserineqartut tassaapput ukiuni aggersuni qulini nannunut sunniteqarnerpaajusussatut ilimagineqartut, imaluunniit aarlerinartut arajutsinaveersaarneqartussat. Nannut siaruarsimaffiini nannunut aarlerinartoq malunnarnerpaaq, siunissamilu ungasinnerusumi atuuttusaaq tassaavoq silap pissusaata allanngornerata malitsigisaanik immap sikuata nungukkiartornera. Nappaatit, inuit nannullu akornanni naammattoortarnerit, uuliamik gas-imillu piianerit, avatangiisini toqunartut mingutsitsinerillu, takornariaqarneq umiarsu-artigullu angallanneq aarlerinartut allat assigalugit siunissami annertu-siartortussatut ilimagineqartut.

Aarlerinartoq	Siaruarsimanera	Aarlerinartup annertussusia	Aarlerinartup maannakut qaffasissusia
Silap pissusaata allanngornera, immap sikuata annertussusia katitigaaneralu.	Annertuvoq	Maannakut pivoq, siunissaamilu annertusiartornissaa ilimagineqarluni	Qaffasippoq
Piniagassanik peqarnera imaluunniit periarfissaqarnera	Sumiiffinni aalajangersimasuni katersuussimapput	Maannakut, siunissamilu annertusiartornissa ilimagineqarluni	Akunnappoq
Apisseqarfiiit annaaneqarneri imaluunniit apisseqarfinnut periarfissaqarneq	Sumiiffinni aalajangersimasuni katersuussimapput	Maannakut, siunissamilu annertusiartornissa ilimagineqarluni	Akunnattumiit appasis-sumut
Nappaatit uumasuaqqat tap-piorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisut	Siaruarsimapput	Ilimagineqarput	Annikippoq
Piujuartitsinermik tunngaveqanngitsumik piniarneq	Sumiiffinni aalajangersimasuni katersuussimavoq	Maannakut pivoq siunissamilu ilimagineqarsinnaalluni	Annikippoq
Inuit nannullu akornanni akerliinnerit	Siaruarsimavoq, illoqarfii illu nun-aqarfii illu eqqaaniinnerulluni	Maannakut pivoq siunissamilu ilimagineqarsinnaalluni	Akunnappoq
Aatsitassanik nukinnillu piianeq ineriartortitsinerlu (uulia, gas aatsitassarsiorfiillu) kiisalu attaveqaatit	Sumiiffinni	Maannakut pivoq siunissamilu ilimagineqarsinnaalluni	Akunnattumiit appasissumut
Uuliakoorneq	Siaruarsimavoq	Maannakut pivoq ilimagineqarsinnaallunilu	Akunnattumiit appasissumut
Atortussiat mingutsitsisut mingutsitsinerlu	Siaruarsimavoq, kisianni nunarsuup immikkoortuisa ilaanni qaffasinnerulluni	Maannakut pivoq siunissamilu ilimagineqarsinnaalluni	Akunnappoq
Umiarsuit angallannerat (pinngortitami isumalluutunik piiaanermut attuumassuteqanngisoq)	Sumiiffinnut aalajangersimasuni annertuvoq	Maannakut pivoq siunissamilu ilimagineqarsinnaalluni	Annikippoq
Takornariaqarneq	Sumiiffinni aalajangersimasuni annertuvoq	Maannakut pivoq siunissamilu ilimagineqarsinnaalluni	Annikippoq

Takussutissiaq 2

Nannut pillugit aarlerinartunik nalillineq (Circumpolar Action Plan)

2.1 SILAP PISSUSAATA ALLANNGORNERA

Nunarsuup kissatsikkiartornera pissutigalugu issittumi immap sikuata tunuariartornera nannunut aarlerinartuni annersaavoq. Ukiuni qulikkaani kingullerni immap sikua malunnartumik annikillisimavoq, siaruarsimanermigut issussutsimigullu, taamatullu allanngoriartorneq silap pissusaa pillugu siulittuutiiniit sukkanerusumik pisimalluni.

Assiliisoq: Kristin Laidre

Immap sikuata annikillinerata kinguneraa nannut pingaarnertut uumaffigisaata annikillinera – immap sikua. Allanngornerit aamma Kalaallit Nunaanni nannunniarnermut sunniuteqarput. Qimussimik qangatuut nannunniarnissaq ajornarnerulersimavoq, taamaattumillu umiatsiaaqamiit nannut pisarineqartartut amerlillutik.

Nunarsuup kissatsikkiartornera ingerlaannassasoq immikkut ilisimasallit isumaqatigiiffigaat, nalunarlunili qanoq sukkatigisumik. Immap sikua saaliartuinnarpoq ilimagisamiillu sukkanerusumik tunuariartorluni. Misissuinerit nutaat ersersippaat ukiut untritillit 21-iisa qiteqqunnerini siullerni Issittup Imartaa aasaanerani sikuerttassasoq, immaqaluunniit 2020-imiit. Immap kissarnerata qaffakkiartornera, siusinnerusukkut sivisunerusumillu aakkiartorneq, kingusinnerusukkut qerinarsisarnera, ukiuunerani siallertarnerup annertusinera nittaattarnerullu annikillisinnaanera pillugit ilisimatuut misissuisimapput. 1979-ip aamma 2014-ip akornanni Kalaallit Nunaata Kitaata aamma Canadap akornanni Baffin-ip Ikerani aamma Ikersuaq Davis-imi siku 25-30 %-ip missaanik annikinnerulersimavoq. Aamma Tunumi siku taamaappoq. Immap sikuata siaruarsimanera Tunumi ukiut qulikkaarlugit 11 %-ingajammik annikillisimavoq, Baffin-ip Ikerani 9 %-ingajammik Hudsonillu Kangerliumarnani 5 %-imik. Immap sikua ukiakkut kingusinnerusukkut sikusalerpoq, siusinnerusutullu ukiup ingerlanera issunerulersarnani, upernaakkut kingumut aaqqinnissani sioqqullugu. Immap sikua Kalaallit Nunaanni nanoqarfiusartuni ukiutum qaammatinik 1,5-imiit marlunnik sivikinnerusumik sikuusalerpoq, annikilliarterneralu ingerlaannassasoq ilimagineqarluni.

Immap sikuata annikillinera nannup siaruarsimaneranut, nannut timaanut taamaalillunilu kinguaassiorsinnaaneranut (nannut amerliartorsinnaaneranut) sunniuteqarpoq. Immap sikuata annikillinerata nannunut sunniutaa tamakkisumik nassuiarneqarnikuunngilaq, kisiannili Issittumi sumiiffinni aalajangersimasuni sikuup annikillinera ta kingunii takuneqarsinnaalereerlutik.

Nannunut sunniutit toqqaannartuunatillu toqqaannartuupput: Toqqaannartuunngillat natsiit ikeleriassammata, toqqaannartuullutillu nannut uumaffigisartik pingaarneq annaassammassuk taamaattumillu sivisunerusumik nunamiittariaqarlutik, tassanilu annertunerusumik uumassutissaqarnatik. Puisit, immap sikuanut atalluinnartut, aamma siunissami ajornartorsiuteqalissapput. Tassani pingaartumik pineqarput natsiit, kisianni aamma ussui, natsersuit aataallu, tamar-mik nannut nerisarisatut toqqarsinnaasai. Natsiit ikilineri sumiiffinni aalajangersimasumi takuneqareersimavoq.

Pingitsaalineqarluni nunamut qaqinissami tungaanut immap sikuani puisinniarluni nanoq piffissaq sivisunerusoq atoruniuk taava annertunerusumik orsoqarnerulissaaq. Siusinnerusukkut sikuup aattalernerata kingunissaa taamaattumik tassaavoq nannut siusinnerusukkut nunamut qaqsariaqalernerat taamaalillutillu iluamik nerisassaqaqarnatik piffissaq sivisunerusoq misigisaqarfigalugu. Ukiup sinneranut orsup katersornissaanut upernaakkut qaammatini pingaaruteqartuni nerinissaminut maannakkut – siunissamilu – sivikinnerusumik piffissaqalersimapput.

Pitsaasumik orsoqalersinnaaneq minnerunngitsumik arnavissanut ilumillit, qaammaterpassuarni apissimiittussanut pingaaruteqarpoq, tassani nerisaqarsinnaanatik, kisianni aamma nammineq aniguisinissaminut nammineq orsortik isumalluutigisussaallugu, aamma piaqqatik immummik orsoqarluartumik nerisissinnaajumallugit. Timip sanngiillinera taamaattumik nannunut arnavissanut ilumittunut ajornartorsiutaavoq, arnaviaq saluppallaarpat iluminnerup naammassineqarsinnaanera annikillissammat. Arnaviaq ilumittoq ukiakkut apissimut isernissaminut aarlerinartumik oqimaassuseqarpat iluminnerup naammassineqarsinnaanera aarlerinartumik appassaaq. Piaqqat aniguisinnaanerannut aamma apeqquataassaaq arnaasa pitsaasumik nerisaqarsimanerat.

Immap sikuata annikillinera piffissallu perlilerfiusup sivilunerulernera aamma mingutsitsinermit ajortumik nannut qanoq annertutigisumik sunnerneqarsinnaanerit pingaaruteqarpoq (takujuk immikkoortoq; Mingutsitsineq/avatangiisini toqunartut).

Sumiiffinni, aasaanerani sikorsuaqarfiusuni – assersuutigalugu Tunumi – sikuq annikillinera isumaqarpoq sikutat akornanni imaq anner-tunerulissasoq sikumilu nikerartoqalernerulluni. Nannut taamaattumik sikuni ingerlaartuni ingerlaanissaminut nukinnik atuinerulissallutik. Tamanna piaqqanut mikisunut arnaminnik malinnaaniarnerannut ajornartorsiutinngorsinnaavoq. Issusuumik oqorsaataasumik orsoqangin-namik taamaattumillu immami nillertumi isorartuumi nalussagunik nillortinnerup anigornissaanut sillimannginnerullutik. Tunumi paasineqar-simavoq nannut maannakkut 1990-ikkunni najorumanerusaminnit sikuni akulikinninnerusuni ingerlanissaminut pinngitsaalineqartut.

Naatsorsuutigineqarpoq nannut amerlanerusut siunissami ipisassasut. Siku imaluunniit nuna anguniarlugu isorartunerusumik nannut nalut-ariaqarput imaluunniit anorersuarmik silapilummiilluunniit nalaanneqarsinnaallutik.

Nanoqatinik nerineq nannut akornanni nalinginnaasuvoq. Kisiannili nannut sinerissamiinneruleneri naapertorlugit taamatut pisoqartarnera annertusissasoq ilimagineqarpoq.

Siunissami pissutsit tamakku nannunut qanoq annertutigisumik sunniuteqassanersut soorunami erseqqissumik siulittuutiginnissaat nalunar-poq. Pissutsit taakkulu sunniiveqatigiinneri paasiuminaatsuupput, nannullu qularnanngitsumik sumiiffinni sikuni pissutsit, piniagassaqarneq aamma piniarneqarneq apeqqutaatillugit sumiiffinni assigiinngitsumik sunnerneqarumaarlutik. Kisianni nannut amerlassutsimikkut malun-nartumik apparumaartut nalinginnaasumik isumaqatigiissutigineqarpoq.

2015-imi IUCN-ip nungutaaratarsinnaasunut allattuiffianni immikkut ilisimasallit naatsorsuupput nannuni kinguaariinni tulliuuttut pingasut ingerlaneranni nunarsuarmi nannut 30 %-imik kinguariarnissaat 70 %-it missaannik ilimanaateqartoq – tassa ukiut 35-it missaannut naap-ertuuttoq.

2.2 PINIAKKANIK ALLANILLU NERISASSANIK PEQARNERA

Assiliisoq: Kristin Laidre

Immap sikua tassaavoq nannut piniakkaminnik pingaarnertut piniarfigisartagaat. Immap sikuata aputeqar-rtarnerullu annikillineri natseqaannarnissaanut unamminartut annersaasut ilagaat.

Ukiut untritillit ataatsit ingerlaneranni natseqartarfiusuni tamani ernisarfiit pilersinnissaannut atorneqarnissaannullu aput naammakunnaas-asoq naatsorsuutigineqarpoq. Piaqqat apummi pulattaqqaviup sannarlutaasumik qulisimasup iluaniittut nersutitut qasuttunut sanngiin-nerulissapput. Pulattaqqavimmi aputip issussusia oqortuunerata naleqqussarnissaanut taamaalillunilu piaqqat anigunissaannut pingaarute-qarluinnarpoq. Aputeqannginnera sikuq qaavani toqqaannartumik piaqqisarnissamut pinngitsaaliisinnaavoq, taamatut pisoqartillugu piaqqat qasuttunit nerineqarlutik tamarmik toqussapput. Aputeqannginnerata saniatigut sila kissarnerusoq sialulik piaqqinerup kingunitsiannguati-gut natsiit anigunissaannut pingaaruteqarpoq.

Uumasunik allanik pisaqartarnerulernermikkut natsiit pisarineqarsinnaasut ikilinerit nannut (amerlassusiata qaffasissusianut) taartissar-siorsinnaanerit uppenarsaatit peqanngilaq, tassa aputeqartarnerup immallu sikuata katitigaanerata allanngornera aamma sikumik pinngitsuugaqarsinnaanngitsunut puisinut allanut aarinnullu sunniuteqarmata. Aammattaaq nannut nunami nerisartunngorsinnaanissaanut allanngortitsisinnaanerannut uppenarsaatissaqanngilaq, tassa pisamik annertuumik orsoqarnissaat pinngitsoorsinnaannginnamikku.

2.3 APISSEQARFIUSUT IMALUUNNIIT APISSEQARFIUSINNAASUT ANNAANEQARNERI

Arnaviarpasuit ukiumiit ukiumut apisseqarfimmuut aalajangersimasumut uteqqittarput. Siku katingasut ukiakkut siusissukku qanittumut tipisarpur imaluunniit naammattumik sikunngorlutik taamaalillutik arnavissat naartusut nunamut apisseqarfigisartakkaminut pisussinnaallutik imaluunniit nalussinnaallutik, tamannalu oktobarip naanerani imaluunniit novembarip aallartinnerani pisarluni.

Kissattsittoornermi gas-sinik aniatitsineq unitsinneqanngippat sikoqartarnera annikilliarutussaaq. Ukiuni arlalinni sikuusup annikillinera sivitsussaaq aammalu sikuusup sinnerata nunallu akornani sikuusooq ungasissuseq qaffakkiartuinnassaaq. Tamanna arnavissat apissimut ornittakkaminut isumannaatsumik piffissaagallartillugulu periarfissaqarnerannut tikitsisinnaanerannullu pingaaruteqarpoq. Ilisimatuut ilaasa siulittuutigaat siunissami arnavissat ilumittut apissimut ornittakkaminut apuussinnaajunnaassasut. Issittup imartaani sikut katingasut kujammut killeqarfiat sinerissamiit ungasilligaluttuinnarpoq, tamannalu arnavissat ilumittut sissamut qanittumi apissinut periarfissaqarnerannut pingaaruteqarluni, tassa sinerissamut sikuni pissutsit ajornerulissammata.

Naammangitsumik aputeqarnera nannut piaqqisarfiisa qaleruasa saappallaalernissaat taamaattumillu nakkaatissallutik. Aputip annerutussuata piffissallu apisarfiusartup allanngornera aamma apissit oqorsarnerinut sunniuteqassaaq. Piaqqat piarangoreernerminni apissit qimannissaanun qaammadini marlunni-pingasuni paarineqaqqaartussaaq, kisiannili oqorsarnerup annertuumik allanngornera piaqqat aniguisinnaanerini ajortumik sunniuteqassalluni. Tamatumunnga ilanngullugu immikkut ittumik siallertalernissaa ukiuunerani Issittumi annertusissasooq siulittuutigineqarpoq ukiuuneratalu naalernerani upernaakkullu siusissukku siallertarnerup annertusinera apissit isasoornerinik kinguneqarsinnaalluni.

2.4 NAPPAATIT

Nannuni aamma nappaatit uumasuaqqat tappiorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisut qaqtigoortuupput. Nanoqarfiit iluanni uumasuaqqat tappiorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisartut siuaruarneri pillugit eqqasuuteqartoqarpoq.

Inuit uumasullu akornanni uumasuaqqat tappiorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisut nuussinnaaneri, aamma miluuffigisaminut ilanngartuisuniit aarlerinartut nutaat nannut akiuussutissaannut/ilungersuuteqarnerinut sunniuteqarsinnaapput. Nannuni nappaatit aamma uumasuaqqat tappiorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisut pillugit nassuiaatini siusinnerusukku killileqarsimanera pissutigalugu siusinnerusumut naleqqiullugu nannut miluuffigisaminut ilanngartuisunit sunnerneqarsinnaanersut siusinnerusukku aalajangerneqarsinnaasimangilaq. Nannut piniagaanni puisit akornanni uumasuaqqat tappiorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisut virusillu nappalernartut assigiinngitsorpasuit nassaarineqarsimapput. Nappaatit taakku nannunut nuunneqarsinnaanerini taamaalilluni periarfissaqarpoq. Nanoq nerisassatigut ilungersuuteqaruni pissuserisartakkaminut naleqqiullugu pisami erlaviiniit nerisaqarnerulissaaq. Isumalluutit nunaameersut annertusinerisa nunamik tunngaveqartunik nappaalalernartunik eqqugaassinnaaneq annertunerulissaaq. Silap pissusaata allanngornissaanun ilmagisanun tapiliikkaanni nappaalalernartut nutaat avannamut siaruariartulissaput.

2.5 PIJUARTITSINERMIK TUNNGAVEQANGITSUMIK PINIARNEQ

Kalaallit Nunaanni nanoqatigiit piniarfigineqartuniit nannut qanoq amerlatiginersut paasisaqarfigissallugu unammintuuvooq. Tunumi nannut qanoq amerlatiginerini maannakku kisitsiseqanngilaq tamannalu pissutigalugu piniarneq pijuartitsinermik tunngaveqarnerisooq ilisimaneqamani. Kalaallit Nunaata Kitaani 2016-imi uumasorsiuuniit inassuteqaateqartoqarpoq, kisiannili inassuteqarnerup tunniunneqarneranun piffissaq pissutigalugu pisassiissutit nutaat aatsaat 1/1 2018-imiit sunniuteqarput.

Assiliisoq: Telepost, Danmarkshavn

2.6 PINIAGAANERAT

Nannut piniagaanerat uumasogatigiinnut. Ilaatigulumi aammattaaq uumasogatigiinnut ikittunnguanut ulorianartorsiortitsinertut taaneqarsinnaalluni, uumasogatigiinni ikilivallaarsimasuni, ikittuaraanngorsimasuni imaluunniit uumasogatigiit amerlassusiannik ilisimatuussutsikkut missiliuisoqarsimatinnagu nannut amerlavallaartut pisarineqartalersimassappata.

Uumasogatigiit ilaannit sisamaasunit Kalaallit Nunaanni nannuffiusartunit uumasogatigiiaani taakkunani pingasut tutsuig-inartunik ilisimatuussutsikkut missiliorneqarsimapput. Baffin Bugtip Kane Basinillu nanuinut Nunavut, Canada, suleqatigalugu pisortatigoortumik ingerlatsivigineqartunut peqataasut isumaqatigiipput pisassiisutiginetartatut "akunnattumik" mianersorluni amerlassusilerneqartassasut. Tassa imaappoq, avatangiisitigut nammaaneqarsinnaasuni allangortoqarsinnaanera sillimaffigalugu piujuartitsinissaq tunngavigalugu annertunerpaamik atorlu-aanissaq anguniarlugu nannut amerlassusaat piniarsinnaallugit anguniakkap anguneqarnissaanut ilimanassuseq 70%-iusoq. Davis Strædep nanuinik Kalaallit Nunaanneersut pisisartagaat ikittuinaapput, tassami nannut Davis Strædemersut piffissap annerpaartaani Canadap sineriaata avataaniittarmata kalaallinillu piniartunit tikitassaasarnatik. Tunumi nannut missiliorneqarsimanngimmata piniagaanerat mianersortumik tunngaveqarnissaq aallaavigalugu suliarineqartarpoq, tassa Pinngortitaleriffimmiit ilisimatuussutsikkut siunnersuisoqarnissaata tungaanut.

2.7 PEQQUSERSIORLUNI ISERTORLUNI PINIARNEQ

Kalaallit Nunaanni nannunik peqqusersiorluni isertorluni piniartoqartarnersoq oqaatigineqarsinnaanngilaq. Taamaattorli Kalaallit Nunaanni nannunik peqqusersiorluni isertorluni piniartoqarsimaneranik takunnittoqarsimaneranik nalunaarsugaqanngilaq. Ilaanni pisoqartarpoq inatsisinik unioqquitsisoqarluni nannunik pisaqartoqartarnera. Inatsisinik unioqquitsisumik piniarnermut pissutaasarnersartut ilaat tassaavoq akuersissuteqannginneq imaluunniit piniarnissamut allagartaqannginneq. Aamma allatut ajornartumik illersorniarluni toqutsisoqartarsimaneranik nalunaaruteqartoqartarpoq, kingusinnerusukkut misissuiffigineqartunik inatsisinillu unioqquitsinertut pisaqarnertut nalunaarutigineqartunik.

2.8 NANNUT INUILLU AKORNANNI NAAMMATTOORTARNERIT

Naalagaaffiit nanoqarfiusut, taakkununga ilaaluni Kalaallit Nunaat, anguniakkat pingarnerit ilaat inissinneqarsimasoq tassaavoq nannut inuillu akornanni inooqatigiinnerup isumannaatsup qulakkeerneqarnissaa, silap pissusaata allangoriartuinnarnera eqqarsaatigalugu.

Nannut inuillu akornanni naammattoortarnerit tamatumalu malitsigisaanik allatut ajornartumik illersorniarluni nannunik toqutsisarnerit naatsorsuutigineqarpoq silap pissusaata ilim- agisatut allangornerata malitsigisaanik annertusiartussasut. Silap pissusaata allangornerata kingunerissavaa nannut nunamiittut amerliartorneri, aamma Issittumi inuit ingerlataasa annertusiartorneri. Nannut inuit ingerlataannit tipimik nipinillu amerlanertigut ussagartinneqartarput sumiiffinnillu sikoqannginnera pissutigalugu nannut nunamukartariaqarfiini akerleriinnit qularnanngitsumik amerliartussallutik. Tamanna nannunik toqutsinermi kinguneqartumik pisut amerliartornerannik kinguneqassagunarpoq. Taamaattumik pequusivinnik eqqakkanillu passussinermut pitsaasumik iliuseqartarnissaq pisariaqarpoq. Nannut inuillu akornanni akerleriinnerit ajutoornerillu ikilisinnissaannut pingaaruteqarluinnarsinnaavoq.

Asimiinnermi Kalaallit Nunaanni malittarisassat malillugit naammattuinnermut atatillugu nannumik toqutsisoqarsimappat nalunaaruteqarnissaq pisussaaffiuvoq.

Imminut illersorniarluni nanoq toqunneqarpat tamanna ingerlaannartumik politiit ut oqartussanut qaninnerpaanut aamma Aalisarnermut Piniarnermullu Naalakkersuisoqarfimmu nalunaarutigineqassaaq. Nannumik naammattoorsinermi najoqqutassat atuuttut pillugit www.businessingreenland.gl -imi malinnaasoqarsinnaavoq.

Assiliisoq: Erik W. Born

2.9 AATSITASSARSIORNEQ

Aatsitassarsiorneq pissutsitigut arlalitsigut avatangiisinut sunniuteqarsinnaavoq. Aatsitassanik pi-iaanerup, suliarinninnerup assartuinerullu kingunerisarpaa eqqagassanik inissiineq, imermik minguttumik kuutsitsineq, pujoralak nipiliornerlu kiisalu uumasut naasullu uumaffigisaannik allatigut akornusersu-ineq.

Aatsitassarsiorneq nunarsuarmi sumiiffinni arlalinni immikkoortunik annertuunik mingutsitsinernik kinguneqartarsimavoq, aamma tamanna Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiorfinni pisoqqani maannakkut matuneqarsimasuni arlalinni atuuppoq. Ukiut qulikkaani kingullerni Kalaallit Nunaat nutaalianik inatsiseqalersimavoq, nunani tamalaani pitsaassutsit qaffasissut malillugit avatangiisitigut illersorneqarsinnaasumik aatsitassarsiornerit ingerlanneqarsinnaanerunik qulakkeerisussanik. Taamaalilluni aatsitassarsiorneqarsissamut akuersissutip atulersinnissaa sioqqullugu avatangiisinut sunniutaasinnaasunik sukumiisumik misissuinerit ingerlanneqassapput (ASM pillugu nassuiaat – avatangiisinut sunniutinik nalilersuineq). Pinngortitamik akuerineqarsinnaanngitsumik mingutsitsinertalimmik akornusersuinertalimillu aatsitassarsiornerup ingerlanneqarnissaanik misissuinerit qulakkeerissapput. Aatsitassarsiornerup nalaani ilimagisamik annertunerusumik sunniuteqartartillugu oqartussat akuliunnissaannik qulakkeerisumik avatangiisitigut nakkutilliisoqassaaq.

Aatsitassarsiornerup atorunnaarnerani piumasarineqarpoq saliisoqassasoq pinngortitallu pissuserisimasaanut utertitsisoqassasoq, tamanna ajornanngippat kissaatiginarpallu.

Ingerlatseqatigiiffiit tamarmik, Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiorneqarsissamut ingerlataqarusuttut, aalajangersimasumik ingerlatartik pillugu upalungaarsimanissamut pilersaarusiussapput. Upalungaarsimanissamut pilersaarummi nannunut pissutsinik takunninnernilu pillugu suleriaatsini ingerlatseqatigiiffik allaaserisaqassaaq.

Kalaallit Nunaanni aatsitassanik arlalissuarnik misissuisoqarpoq, tassunga ilanngullugit guulti, aqerloq, zinki, saviminissaq, diamantit allalu ujaqqat erlinnartut kiisalu suliffissuarnut aatsitassat. 1850-imili Kalaallit Nunaanni sumiiffinni arlalinni aatsitassarsiorartoqarluni piiaasoqarsimavoq ilaallutik Kujataani orsugiak, Tunumi Kitaanilu aqerloq aamma zinki, Kujaani Kitaanilu olivini kingullertigullu Kujataani guulti. Kalaallit Nunaanni siusinnerusukkat maannakkullu aatsitassarsiorfiit pillugit www.govmin.gl-imi malinnaasoqarsinnaavoq. Aatsitassanut Ikummatissanullu Aqutsisoqarfiup Kalaallit Nunaanni innuttaasunut tamanut atuuttumik Aalisarnermut Piniarnermullu Naalakkersuisoqarfiup "Nannunik takunninnermi najoqqutassaataanik" ingerlatseqatigiiffit malinneqqullugit innersuuttarpai.

2.10 UULIAKOORNEQ

Imartat ilaannakuusumik sikoqanngitsut nutaat Issittumi uuliasiorneqarsissamut soqutiginneqqilernermik kinguneqarsimapput. Imartani avinngarussimasuni, akuttunngitsumik imaannaanngitsumik silarluttarfiusuni uuliasiorneq ingerlataavoq unamminartoq navianarsinnaasorlu.

Uuliakorneq tamatigut aporfissaqartitsinnaavoq, kisiannili Issittumi kingunissai annertooujussuusinnaallutik. Siullermik tamanna uuliap killeqartinnissaanut imaluunniit salinneqarnissaanut pisariaqartunik nunat imaluunniit uuliasiorfiit atortoris-saaruteqanngillat. Aappaatut imaani avatangiisini sunnertiareersuni uuliakorneq allanut naleqqiullugu annertusussaavoq siviisuumillu ajoqusiisussaalluni, immap sikuata ingerlaartup uulia imartanut annertuunut siaruartissammagu, aamma nillernerup uuliap arrorsinnaanera akornusissammagu.

Uuliakortoqartillugu upalungaarsimaneq periarfissaasoq annikitsuarsuuvoq. Taamatut suliniuteqarneq Danmarkimiit aamma nunat allat Ujaasinermi Annaassiniarnermilu upalungaarsimasuiniit (SAR) ikiuisoqarnissaanik pisariaqartitsissaaq. Nunami isorartoujussuarmi, silamilu pissutsit imaannaanngitsut sikoqarneralu uuliamik siaruartitsisussaq pissutigalugit Issittup avannarpasissuanik saliinissaq sapernartissavaa.

Nanoq tassaavoq uumasut ilaat uuliakortoqartillugu immikkut sakkortuumik eqqorneqartussaq. Nanoq amermigut uuliat qaleruni ammip oqorsaasinnaanera annikillisissavaa, imaluunniit pingaarutillit allat, soorlu isai, siutai, qania, siggaa isigaalu taamaalilluni nannut aniguisinnaassusia annikillisillugu. Nanoq taamaattumik kissassimaarniarluni nukinnik annertunerusunik pisariaqartitsissaaq aamma nerisassanik kissassimaartitsinnaasunik annertunerusunik nerisaqarnermigut illersortariaqarluni, tamannali immap sikuata annikillinera pissutigalugu ajornakusuussalluni.

Nannut amermigut uuliaqalerunik amertik paariniarlugu amertik aluttussavaat. Uuliamik iisaqarnikkut tinguk tartulu ajoqusiussapput nanorlu qularnanngitsumik toqussalluni.

Assiliisoq: Henrik Hansen

2.11 MINGUTSITSINEQ (AVATANGIISINUT TOQUNARTUT)

Nanoq uumasuni nerisariaartuni qullersaavoq, taamaattumillu mingutsitsinernut immikkut navianartorsiorluni. Tamatumunnga pissutaavoq uumasuni nerisariaartuni qummut ingerlanerni tamani sananeqaatit mingutsitsisut katersuunnerisa annertusiartuinnarneri. Aammattaaq sananeqaatit mingutsitsisut arlallit orsumut pisarmata, nannullu nerisai annertuumik puisinit immamilu uumasuni allani orsoqartuniit pisarmata immikkut navianartorsiorluvoq.

Nannuni mingutsitsinerup annertussusia sumiiffimmiit sumiiffimmut allanngorarpoq, kisianni Tunumi nannut sananeqaatini mingutsitsisunit aalajangersimasunik annertooujussuarnik katersaqarput. Tunumi nannut sananeqaatinik klorinik (assersuutigalugu PCB), brominik (PFR, "innernik qatserutinik"), aamma flourinik (PFC) akoqartunik "akuleriinnik" silaannakkut immallu sarfaanik Tunumut assartorneqarsimasunik navianartorsiorinneqarput. Ataatsimoortillugit sananeqaatit taakku taaneqartarput "POP"-it (Persistent Organic Pollutants) –avatangiisini toqunartut arortikkuminaatsut). "Pisarnertut" POP-it ilaat (assersuutigalugu PCB aamma OC-pesticidit) 1990-imili allanngorsimannngikkaluartut imaluunniit appariarsimagaluartut innermik qatserutit aamma PFC nutaat annertunerulersimapput, tamannalu aamma kviksølvimut atuulluni. Nannuni ataasiakkaani POP-it katersuussimasut ima annertutigisarput peqqinnissakkut ajortumik sunniuteqartutut isigineqarsinnaasut killiliussat qaangersimallugit. Aammattaaq pingaartumik Kalaallit Nunaata Kitaani nannut annertuumik kviksølvnik akoqarput, sianiutit, akiuussinnaassuseq piaqqiorsinnaanerlu ajoqusersinnaanerulerlugit. Kinami mingutsitsineq pissutigalugu Kalaallit Nunaata Kitaani aamma Canadami qaffasasoq isumaqartoqarpoq, tamannali Tunumi appassagunarlu, tassa Europami aamarsuarnik qisuttorneq 1960-ikkunnili appariartorsimammat.

POP-it sunniutaat tamarmiusut paasiuminaapput sulilu tamakkiisumik nassuiarneqarnatik, kisianni Tunumi aamma Svalbardimi, tamaani mingutsitsineq aamma qaffasilluni, mingutsitsinerit taakku nannut timaasa akiuussinnaassusiinut piaqqiorsinnaanerinullu ajortumik sunniuteqarnerisa takussutissanik nassaartoqarsimavoq, taakku aamma kræfteqalersitsisinnaallutik.

Mingutsitsineq nannup timaata akiuussinnaassusiinik sanngiillsitsisinnaavoq, tunillatsinnerit aamma uumasuaqqat tappiorannartut miluuffigisaminut ilanngartuisut akiorsinnaajunnaarlugit. Naatsorsuutigineqarpoq kissatsinneq pissutigalugu siunissami miluuffigisaminut ilanngartuisut "takornartat" aamma bakteriat virusillu napparsimalersitsisarput Issittumi annertusiumaartut. Timimi akiuussinnaassuseq sanngiillisoq pissutigalugu nannut uumasuaqqanik tappiorannartunit miluuffigisaminut ilanngartuisunut takornartanut nappaatinullu annikinnerusumik akiuussinnaallissapput.

Tunumi nannuni mingutsitsinermik ukiuni arlalissuarni misissuinerit taamaalillutik ilaatigut assersuutigalugu tingummi tartunilu sananeqaatitigut ajoqusertoqarsimanerani paasisaqarsimapput. Aammattaaq POP-it annertuumik katersuunnerisigut nannut Saarnigisa kalkiisa nungukkiartorsinnaaneri paasineqarsimalluni. Nannuni angutivissani arnavissanillu qaffasissumik POP-eqartuni, kinguaassiuutit mikinerupput, tamatumalu nannut kinguaassiorsinnaaneri annikillissallugit.

Ajortumik kinguneqartitsinernut nannut ilumittut navianartorsiornerisaapput, tassa qaammaterpassuarni apissimi piaqqiornerminni nerisaqarneq ajormata. Sananeqaatit mingutsitsisut, nannup orsuaniit nukik taamaalillunilu POP-it sulisinneqartillugit taamaattumik arnavissap aavani annertusiartortarput; aamma arnavissap immuanit orsoqarlartumiit piaqqat nerisaqarmata siusissukkat annertuumik mingutsitsinik navianartorsiorinneqarput.

Mingutsitsinerup siunissami annertunerusumik nannunut sunniuteqarnissaanut aarlerinartoqarpoq. Immap sikuata annikillineratigut nannut sivirusunerusumik nunamiittariaqarput, taamaattumillu piffissami sivirusunerusumi perillertariaqarlutik, orsuminni nammineq nukitsigut isumallutit atortariaqarlugit. Taamaalilluni POP-it timip ipiutaasartaani katersuullutik annertuumik navianartorsioritsissallutik. Tunumi paasineqarsimavoq natsiit pinnagit nannut annerusumik natsersuarnik aataanillu nerisaqartuusut. Puisit taakku issittup kiannerulaartortaaneersut – natsersuaq aataarlu – sananeqaatinik mingutsitsisunik akoqarnerummata nerisat taamatut allanngortinnerini nannuni POP-inik ajoqusiinerit qaffasapput.

2.12 UMIARSUIT ANGALLANNERI

Umiarsuit angallanneri immikkoortunut arlalinnut agguarneqarsinnaapput: pinngortitami isumalluutinik paaaneq, nalinginnaasumik umiarsuit angallanneri (nioqqutissanik aningaasarsiutigineqartunik), sikunik aserorterutit, aalisarnej kiisalu takornariaqarneq. Immikkoortumi uani pinngortitami isumalluutinik paaanermi kiisalu takornariaqarnermi umiarsuarmik angallanneq sammineqassanngilaq, tassa taakku sammisani allani sammineqarmata.

Nunarsuup immikkoortua issittoq tamakkiusallugu umiarsuit angallapput, annerusumilli qaqtigoornerulluni, annerusumillu ukiup ilaani sikoqanngiffiusumut killeqarluni. Usingiarnerit usilersornerillu ilanngutinngikkaanni taava sineriammut ungasissumi immami itisuumi umiarsuit angallannerusarput. Arlalinnit siulittuutigineqarpoq ukiut qulikkaarit tulliuuttut ingerlaneranni umiarsuit angallanneri annertusiumaartut, ukiup ilaata sikoqanngiffiusup sivitsornera naapertorlugu. Tamannali siunissami qaninnerusumi pinaviannngilaq, taamaattumillu iliuuseqarnissamut pilersaarummut matumunga attuumassuteqarpiarnani, kisiannili siunissami nalilersorneqarsinnaalluni. 2016-imi Sullualukkut (Nordvestpassage) aningaasarsiutigalugu umiarsuit angallaffiinik ammaanerup qularnanngitsumik umiarsuit angallannerinut allanut ammaassissaaq. Siulittuutigineqarpoq ukiumi piffissap ilaani sullualuk sikoqartassanngitsoq.

Umiarsuit angallannerisa malitsigisaanik nannunut aarlerinartuusinnaasunut ilaapput akornusersuinerit soorlu nipiliornej, mingutsitsineq eqqakkallu. Nanoqarfiusuni umiarsuit angallannerisa annertusinerat aamma nannut inuillu akornanni naammattoortarnerit qaffassinnaalluni, taamaalillunilu allatut ajornartumik illersorniarluni toqutsisinnaaneq annertusisinnalluni.

Sikunik aserorterutit nannunut taakkulu piniagaannut akornusersuisinnaapput, sikumik taakku uumaffisaannik aserorterinerimikkut. Sikunik aserorterutit aamma angallatinut allanut naleqqiullutik nipitunerusumik allanngorarnerusumillu nipiliortarmata, aamma nannut puisillu nipitigut akornusersorsinnaallugit. Sikunik aserorterutit ingerlataqarnerat aamma natsit piaqqisarfiinut ajortumik sunniuteqarsinnaapput, taamaalillunilu taakku kinguaassiornerinut ajortumik sunniuteqarlutik.

Assiliisoq: Henrik Hansen

2.13 TAKORNARIAQARNEQ

Takornariaqarneq namminerimi nannunut toqqaannartumik ulorianartorsiortitsinngilaq. Taamaattorli pisoqarsinnaalluni inuit amerliartuinnartut nanoqarfinniissinnaanerini.

Tassunga ilaapput: sumiiffinni amerlasuunik nanoqarfiusuni angallannerup annertusinera; nannut inuillu akornanni naammattoornerit annertusineri; nannut inuillu akornanni ilungersunartumik naammattuuisarnerit annertusisinnaaneri; arnavissat apissimiittut kiisalu arnavissat ataatsimik ukiulinnik piarallit annertunerusumik akornusersulernerit. Umiarsuarnit takornariaartaatinig angisuuniit siunertaanngitsumik uulia-koornerit, pingaartumik umiarsuarnit allanit uulialersorneqartartunit, aamma aarlerinartutut isigineqarsinnaapput.

Ilmananngilaq eqqortumik malittarisassaqaartinneqartumik pinngortitami takornariaqartitsineq Kalaallit Nunaanni nanoqarfinnut malunartumik ajortumik sunniuteqassasoq. Taamaattorli takornariarpassuit aamma angallassinernik aqqissuussisorpassuit nannut kiisalu nannut pissusaat, aamma nannumik naapitsinermi navianartuusinnaasut naluaat kukkusumillu paasitinneqartarlutik. Nannut pissutsimikkut alapernaatsuupput, avatangiisiminni nutaajusinnaasut misissortarlugit, soorlu qamuteralaat, illuaqqat toqqillu. Pinngortitami takornariarpassat nannuniillu uumaffigisaannik assiliisarnerit annertusineri nannut inuillu akornanni akerleriinnerit amerlassusii qaffatsissavaat, taamaalilluni navianartoqalerluni, tassami uumasoo qasuttoq pineqarmat. Aarlerinartunit allanut assersuukkaanni takornarianit allaniillu tassunga attuumassuteqartuniit sunniutit annikitsuinnaapput, aamma pitsaasumik qaammarsaasoqarneratigut ingerlatsisoqarneratigullu annertunerusumik ajornartorsiutinngornissaa pinngitsoortissinnaavaa.

NANNUT KALAALLIT NUNAANNI AQUTSINERMUT ATTUUMASSUTE- QARTUT NUNANI TAMALAANI SULEQATIGIINNERIT

3

1960-ikkut aallartinneranni nannunik piniarnerup qaffasippallaarnera pillugu ernumasoqalerpoq. Tamatumunnga minnerunngitsumik pissutaalluni piniagas-sanik angisuunik piniartartut timmisartorlutik Alaskami sikumi ingerlaartumik nannunniartalersimanagerat, aamma Svalbardimi tammajuitsussanik piniarneq annertusiartorluni. Naalagaaffiit nanoqarfiusut - USA, Canada, Kalaallit Nunaat, Norge aamma Rusland - taamaattumik Alaskami Fairbanks-imi naapippat, tassani nannut pillugit immikkut nunani tamalaani ilisimasallit pilersinneqarnissaat isumaqatigiissutigineqarluni - Polar Bear Specialist Group (PBSG), suleqatigiillu taakku IUCN-ip (The World Conservation Union), nunani tamalaani pinngortitamik illersuisut suleqatigiiffiata ataani sulissalluni, Kalaallit Nunaat tassani aamma ilaasortaalluni. Suleqatigiissitap siunertaa tassaavoq nanoqatigiit assigiinngitsut qanoq ittuunerinik nalilersuinissaq, ilisimatusarnerit ataqatigiissinnerisigut, kiisalu nannut taakkulu uumaffii pillugit ingerlatsinermi oqartussanut siunnersuissallutik.

Suleqatigiit suliassaasa anginerit siulliit ilaat tassaasimavoq nannut taakkulu uumaffigisaasa illersorneqarnerat pillugu nunat tamalaat isumaqatigiissutissaannik piareersaanissaq. "Nannut taakkulu uumaffigisaasa illersorneqarnerat pillugu nunat tamalaat isumaqatigiissut" naalagaaffinnit sineriaqarfiusunit, nanoqarfiit nunat tallimat, Canada, USA, Norge, Kalaallit Nunaat aamma Ruslandi (taamanikkut USSR) ataatsimut taaguutaannit "Nunat Nanoqarfiit" - "Range States"-init 1973-imi atsiorneqartoq. Taamanikkut isumaqatigiissutit atsiorneqarnerani isiginiarneqarsimavoq nannunut aarlerinartoq annerpaaq tassaasimasooq piniapilunneq. Tamatumu kingunerisimavaa nanoqarfiit arlallit annertuumik ikileriansimanageri.

Taamatulli ineriartorneq mumisinneqarpoq, nunallu tamalaat ataqatigiissaarneqartumik misiliinerannit angusat, kinguneqarluartumik ingerlatsinermi suliniuteqarnikkut, siusinnerusukkut nanoqarfiusimasuni nannut amerliartoqqilernerannik kinguneqarsimallutik. Ullumikkut nannunik ajornartorsiortitsisumik sippuisumik piniartoqarunnaarpoq, akerlianilli silap pissusaata kinguneris aarlerinartorsiortitsillutik. Tassaavoq inuit pilersitaannik ingerlatsineq, nunarsuarmi silap pissusaanik immallu kissassusianik sukkasuumik allanngortitsisut. Silap pissusaata allanngornerata kingunerisa ilaat tassaavoq nannut uumaffigisaasa immap sikuata annikillinera, nannut pingaarnertut piniagaasa uumaffigisaat, tassa puisit.

3.1 NANNUT ISIGINIARLUGIT NUNANI TAMALAANI AAQQUSSUUSINERIT SULERIAATSILLU

3.1.1 Nannut pillugit 1973-imi isumaqatigiissut

1973-imi isumaqatigiissummi immikkoortoq I-imi akuerineqarpoq issittumi inuit nannunik qangatut piniarsinnaatitaanerit. Immikkoortoq II-mi nannut uumaffigisaanni pinngortitamit ataqatigiinnerit illersornissaannut pisariaqartumik alloriarnissamut nunat pisussaaffilerneqarput; pingaartunik apiseqarfiit, ingerlaarfiit aamma nannut neriniarfiisa illersornissaat. Isumaqatigiissummi aamma ilisimatuussutsikkut nalunaarsukkat aallaavigalugit peqqinnartumik ingerlatsinermi tunngaviit naapertorlugit nunat nanoqarfitik qanoq ingerlatsivigissagaat allaaserineqarpoq. Aammattaaq taamatut nalunaarsukkanik pissarsiniarlutik nannunik ingerlaavartumik misissuequllugit nunat peqquneqarlutik.

3.1.2 Issittumi Nannut pillugit immikkut ilisimasallit / Polar Bear Specialist Group

Nannut ikiliartorneri aamma taakkuninnga aqutsinissamut ilisimatuussutsikkut ilisimasat amigaataaneri pillugit Issittumi nunat akornanni eqqasuuteqarneq pissutigalugu Alaskami Fairbanks-imi nannut pillugit nunani tamalaani ilisimatuussutsikkut ataatsimiinnermik siullermik USA september 1965-imi pilersitsivoq. Ilaatigut peqassutsimik missiliunerit, ingerlaarfiit, siaruarsimanagerit, apiseqarfiit pisallu pillugit nalunaarsukkat tatiginartut amigaataaneri eqqasuutaasimapput. Kinguneqarluartumik nakkutiginninnissamut aamma ilisimatusarnermi inernerit nakkutiginninnermilu paasissutissanik paarlaasseqatigiinnissamut siaruarterinissamullu ilisimatuussutsikkut uppernarsaatinik naammattunik imaqartumik nunat ataasiakkaat tamarmik ilisimatusarnikkut suliniutinik naammassisaqassasut pillugit peqataasut isumaqatigiippat. Oqalliffik taanna pisortatigoortumik kiisami 1968-imi IUCN Polar Bear Specialist Group-itut (PBSG) pilersinneqarpoq. 1981-imi PBSG 1973-imi isumaqatigiissummut tunngasunik ajornartorsiutinik aamma Naalagaaffiit sineriallit siunnersuinermik isumagisaqarsimavoq. PBSG tassaavoq Naalagaaffinnit sineriallinit tamanit ilisimatuut ingerlatsisullu. Nakkutilliinerup, ilisimatusarnerup nakkutiginninnerullu iluanni katitigaanini piginnaasanilu pissutigalugu PBSG suliamut tunngasunik siunnersuisartutut naatsorsuutigineqarpoq. 2009-mili PBSG naalagaaffinnut sineriallinit ataasiakkaanut naleqqiullugu IUCN-imi siunnersuisutut attaviitsutut akuerineqarsimavoq.

3.1.3 Nannunik issittumi nakkutilliineq (CAP)

Naalagaaffiit sineriallit 2011-imi Tromsømi ataatsimiinneranni nannut issittumi siaruarfigisaanni allanngutsaaliornissaat pillugu Issittumi ataatsimoortumik iliuuseqarnissamat pilersaarummik inerisaalluni sulineq allataqarnerlu aallartinneqarput. Naalagaaffiit sineriallit Ilulissani 2015-imi ataatsimiinneranni tamanna piviusunngortinneqarpoq, aamma Naalagaaffiit sineriallit nunarsuarmut "Circumpolar Action Plan – Conservation Strategy for the Polar Bear" saqqummiullugu.

CAP immikkoortunut marlunnet avinneqarpoq. Immikkoortumi siullermi pilersaarummi takorluukkat, anguniakkat tunngaviusullu najoqqutassiisut allaaserineqarput. Immikkoortumi siullermi aamma nannut uumasuuneri, agguarneri allaaserineqarput, nanoqarfiit allaaserineqarlutik; nannut navianartorsiornerinut aarlerinartut pillugit nassuiaat; kiisalu issittumi, nunat marluk akornanni nunani aqutsinissamat pilersaarutit atuuttut naatumik allaaserineqarlutik.

Immikkoortut aappaanni pineqarput iliuuserisassat navianartorsiornerit paasineqarsimasut pinngitsoortinniarlugit iliuuserineqartussat, iliuuserisat naammassineqarsimasut piviusunngortinnerinik nakkutilleeriaatsit, kiisalu iliuuserisat naammassineqartut iluatsissimanagerinik nalilersuinissamat pinnaasat pillugit anguniakkat pingaarutilit.

CAP'IMI TAKORLUUKKAT PINGAARNERIT TASSAAPPUT:

"Nannut siunissami ungasinnerusumi ataavannerusumillu pinngortitami qulakkeerneqarnissaat, nannut sananeqaataat, pissusaat, uumasarneri pinngortitamilu ataqatigiinnermi assigiinngisitaarneri".

3.1.4 IUCN – Nungutaaratarsinnaasunut allattuiffik

Nannut pillugit issittumi killiffiat 2015-ip naanerani nutarterneqarpoq, nungutaaratarsinnaasunut allattuiffimmi nalilersuinermit sinaakkusiussanik pilersitsisut piumasaqaatit atuuttut aallaavigalugit naliliisoqarluni. Nannut pillugit ilisimasat nutaanerpaat aallaavigalugit nannut sanngiitsutut nalilerneqarput (Vulnerable VU). Silap pissusaata allanggornera pissutigalugu issittumi immap sikuata annikillinerani tassaavoq nannup issittumi tamarmi siaruarsimaneranut nannunut navianartorsiortitsisoq annerpaaq.

Nungutaaratarsinnaasunut allattuiffimmi pissutsit pingaarutillit arlallit isiginarneqarput. Nannut siunissami immami sikoqanngitsumi nunami taamaallaat avatangiiseqarluni aniguisinnaanerit ilimanaateqarpallaanngilaq, tassa nunami annerusumik nerisaqarluni aniguinissaanut uumassutaasinnaasunik naammattunik pissarsisinnaassanngimmat. PBSG, IUCN-ip ataani pilersin-neqarsimasooq, aamma naliliivoq ujaasinerit aatsitassarsiornerillu pissutigalugit issittumi angallannerup annertusinerata kingunerissagaa sikunik aserorterutit amerlissasut. Umiarsuit angallannerat nannunut ajortumik kinguneqartitsisinnaapput.

3.1.5 CITES/Animals Committee

2010-mi aamma 2013-imi nannut CITES-ip nalunaarsuiffianut I-imut ilanngunneqassasut USA-p siunnersuutigisimavaa. Nannut nalunaarsuiffimmut ilanngunneqarnissaannut USA-p siunnersuuteqarneranun tunngavioq tassaavoq nannup uumaffigisaata annertussusiata pitsaassusaatalu annikillinera pissutigalugu nannut ikileriarnissaannut ilimagisaqarneq, imaluunniit taamatut pisoqarnissaanik ilimagisaqarneq, kiisalu natsiit immap sikuanut atassuteqarmata natsit ikileriarnissaannik ilimagisaqarneq, 2010-imi aamma 2013-imi Kalaallit Nunaat, Naalagaaffiit sineriiallit allat arlallit (Canada aamma Norge) aamma EU peqatigalugit nalunaarsuiffimmut ilanngussinissaq itigartippaat. Akerlianilli allamik siunnersuuteqarneq saqqummiullugu, taaneqartoq "pissuserissaarnermik isumaqatigiissut" – ilisimatuussutsikkut tunngaveqartumik nannut qulakkeernissaannut.

Ilaatigut siunnersuutigineqarpoq 1) "significant trade review"-mik taaneqartup naammassineqarnissaa, niueruteqarnerup nannut amerlissusaannut ajortumik sunniuteqarnerisooq nalilersoneqassalluni, 2) inatsisit unioqqullugit piniarnerup niuernerullu pitsaannerusumik nakkutigineqarnera, 3) nanoqarfiit pillugit PBSG-imi killiffiup nutarterneqarnera. Katillugit immikkoortut arfiniliupput. Allatulli siunnersuut itigartineqarpoq. Taamaattorli siunnersuutit ilai Circumpolar Action Plan-imi (CAP) ilanngunneqarlutik. PBSG-p nalilersuinerit innersuussilluni USA-p siunnersuutini CITES COP 2016-imi saqqummiuteqqinneqarnissaa toqqanngilaa. Taakku naliliinerat tassaasimavoq nannut nalunaarsuiffimmut ilanngunneqarnissamut piumasaqaatinik naammassinninngitsut kiisalu naalagaaffiit sineriiallit ataatsimoorlutik iliuuseqarnissamut pilersaarummik aallartitsisimanerat.

Qulaani eqqaaneqartuni suliat ingerlanerini Kalaallit Nunaat aamma Canada ilungersuuteqarsimapput aamma ilisimatuussutsikkut ingerlatani killiffik saqqummiullugu kiisalu ingerlatsinikkut aalajangiinerit assigiinngitsut EU-mut saqqummiullugit. Pitsaaliulluni qaamarsaanerit taakku kingunerisimavaat Kalaallit Nunaata Canadallu tapersorsoneqarnissaat EU-mit toqqarneqarluni. Kalaallit Nunaata ilaatigut 1) Kalaallit Nunaata Kitaani 2006-imi aamma 2008-imi Tunumi nannunik pisassiisuteqartarneq eqquppaa, 2) 2008-imi namminerisaminik avammut niuerneq unitsillugu, 3) arnavissat piarallit illersoneqarnerat atuutilersillugu, 4) pisanik nalunaarsuineq nakkutilliinerlu annertusillugit, 5) kiisalu nannut inuillu akornanni naammattoortarneq nalunaarsortalerlugit.

Assillisoq: Kristin Laidre

3.2 KALAALLIT NUNAATA AAMMA CANADAP/ NUNAVUT AKORNANNI PAASEQATIGIINNERMIK ISUMAQATIGIISSUT

Paaseqatigiinnermik Isumaqatigiissummi (MoU) siunertaq tassaavoq Kane Imartorgani aamma Baffin-ip Ikerani nannunik aqutsineq imatut ingerlassasoq taakku allangutsaaliornertat piujuartitsinermillu tunn-gaveqartumik aqutsineq siunissamut qulakkeerneqarluni.

MoU aqutsinissamik aqqissuussinermik pilersitsivoq ingerlatsinermi tunngaviit eqqortinneqarnissaat qulakkeerneqarluni, assersuutigalugu a) pinngortitami ataqatigiinnermi pissusissamisoortumik oqimaaqatigiinneq allangutsaaliornertat, b) uumasunut nujuartanut uumaffiusut illersorlugit, c) piniakkanik pisariaqartitsinermik tapersersuisinnaasumik uumasut nujuartat uumasinnaanera peqqissuunissaallu allangutsaaliornertat, d) uumasut nujuartat taakkulu uumaffigisaasa pilerseqqinneqarneri ikilisimasullu amerliartorteqqillugit.

Nakkutiginninnermi aalajangiinerit siuarsarnissaat siunertaralugu ilisimatuussutsikkut, qangaaniit teknikkikkullu ilisimasat naammattut katersorneqarnissaannut MoU kaammattuivoq.

3.3 NANOQATIGIIT NUNANIK ALLANIK SANILINIK AVITSEQATAAFFIUSUT

Tunup aamma Svalbardip akornanni nannut paarlaaqatigiittarnersut misissorumallugit Norge arlaleriarluni kissaate-qartarsimavoq. Tamannali aatsaat pisinnaavoq Tunumi nannut qulaajaaffigineqarpata, tamannalu siusinnerpaamik 2021-imi pisinnaalluni.

Ikersuaq Davisip Canadap aamma Kalaallit Nunaata Kitaata akornanni nannut qanoq annertutigisumik paarlaaqatigiittarnersut misissorn-eqassaaq, tamannalu nannut Kalaallit Nunaanni qanoq nakkutigineqarnissaannut pingaaruteqarsinnaalluni.

Issittup kujasinnerusortaani sikuq tammariartornera naapertorlugu Issittup Imartaani nanoqarnersoq misissussallugu siunissami pisariaqas-saaq. Nanoqarnera qulaajaaffigineqarpata nannut taakku qanoq nakkutigineqassanersut isummerfigineqassaaq.

Aqquataa ilaani nannut iluliamut ilaallutik Islandip sineriaanut arfineq pingasoriarluni naluttarsimapput. Tassunga atatillugu "tikeraat" qaqutigootut qanoq pineqarnissaat pillugu siunnersoqullutik Islandimiit Namminersorlutik Oqartussanut saaffiginnittarsimapput. Manna tikillugu isumaqatigiissutigineqarsimavoq ataqatigiissaarisooqassanngitsoq, tassa nannut Tunumeernersut imaluunniit Svalbardimeernersut misissorneqarsimannngimmat.

3.3.1 Nannunik nakkutiginninnermut attuumassuteqartut nunani tamalaani isumaqatigiissutit

Nunani tamalaani isumaqatigiissutini arlalinni nannut uumasutut immikkut alaatsinaanneqartussatut, illersorneqartussatut imaluunniit uumaffigisaat immikkut isiginiarneqartussatut nalunaarsugaapput:

Amerlasuunik pissusilinnik uumasusilerinissamut isumaqatigiissut (CBD)

– 1993-imiilli Kalaallit Nunaat ilaasortaavoq, Danmark-ip ilaasortaanera aqutugalugu.

Uumasut angalaartartut pillugit isumaqatigiissut (Bonnkonventionen – CMS)

– Kalaallit Nunaat ilaasortaanngilaq.

Uumasunik naasunillu nungutaanissamut navianartorsiortitaasunik nunani tamalaani nioqquteqarneq pillugu isumaqatigiissut (CITES)

– Kalaallit Nunaat ilaasortaavoq, 1977-imiit Danmark-ip ilaasortaanera aqutugalugu, 2004-miillu Kalaallit Nunaata nammineq inatsiseqalerluni.

Europami naasut uumasullu nujuartut uumaffigisaallu pillugit isumaqatigiissut (Bern konventionen)

– Kalaallit Nunaat ilaasortaanngilaq.

Oslo-Paris isumaqatigiissut (OSPAR) Atlantikup Avannaata kangiaata imartaanik illersuinissamik isumaqatigiissut

– Kalaallit Nunaat ilaasortaavoq.

Silap pissusaa pillugu isumaqatigiissut (UNFCCC) FN-ip silap pissusaata allanngoriartornera pillugu isumaqatigiissut

– 1994-imiilli Kalaallit Nunaat ilaasortaavoq, Danmark-ip ilaasortaanera aqutugalugu.

Kyoto-miisumaqatigiissut

– Kalaallit Nunaat ilaasortaanngilaq.

Kalaallit Nunaata aamma Canadap/Nunavut akornanni paaseqatigiinnermik isumaqatigiissut

Kalaallit Nunaata Kitaani Kane-p- Imartorngani og Baffin-illu Ikerani nanoqatigiit avitseqatigisat pillugit isumaqatigi-issut. Canadami, Nunavummi Kalaallit Nunaannilu Naalakkarsuit akornanni isumaqatigiissutaavoq

KALAALLIT NUNAANNI NANNUNIK AQUTSINEQ

4

Kapitalimi tassani Kalaallit Nunaanni nannunik aqutsinermut atasunik inat-sisinut ilaasut sinaakkusiussallu attuumassuteqartut pillugit takussutissiiso-qarpoq – nakkutiginninnermi oqartussat aamma inatsisit nannunut tunngasut aamma aqutsinikkut suliniutaasinnaasunut tunngavissiisut, kiisalu oqaluttu- arisaanikkut naatsumik kingumut qivialaarneq.

4.1 AQUTSINERMUT OQARTUSSAT SULIATIGULLU SIUNNERSUINEQ

Kalaallit Nunaanni nannunik aqutsineq Aalisarnermut Piniarnermullu Nunalerinermullu Nalakkersuisoqar-fimmi (APNN) Piniarnermut Aallaaniarnermullu immikkoortortaqarfimmi ingerlanneqarpoq.

Aallaaniarnermullu Immikkoortortaqarfiup Kalaallit Nunaata nunami aalisarnikkullu oqartussaaffigisaata iluani nunami imaanilu miluumasunik piniarnermik aqutsinermik isumaginnippoq. Illoqarfinni nunaqarfinnilu Piniarnermut aalisarnermillu nakkutilliisut aalajangersakkat naapertorlugit piniarnermik ingerlatanut nakkutilliisuupput, tak. nalunaarummi attuumassuteqartumi taakku pisinnaatitaaffii. Uumassuseqar-nikkut suliatigullu tunngaviusut annerusumik Pinngortitaleriffimmit suliarineqartarput, suleqatigisat oqalliffiillu attuumassuteqartut nannunik taakkulu uumaffigisaanik ilisimatusartut suleqatigalugit, taakkulu uumassusilerinikkut siunnersuinerat saqqummiuttarlugu. Pinngortitaleriffi-up aamma suliasaraa Kalaallit Nunaanni eqqaanilu isumalluutinik uumassusilinnik piujuartitsinermik tunngaveqartumik iluaquteqarnermut ilisimatuussutsikkut tunngaviit tunniunneqarnissaat, kiisalu avatangiisit uumasullu assigiinngisitaartuunerisa qulakkeerneqarnissaat kiisalu ilisimatusarnerni angusat tamanut saqqummiunneqarnissaat. Nannut amerlassusiinut piniarneq ajortumik sunniuteqarnerisut nalilersor-niarlugu uumasunik uumassusilerinikkut naliliisarput (NDF-mik) taaneqartoq Pinngortitaleriffiup ingerlattarpa. Taamatut ingerlataqarneq Kalaallit Nunaata Washington-imi isumaqatigiisummut (CITES) pisussaaffeqarnera tunngavigalugu ingerlanneqartarpoq.

4.2 NANNUT AQUNNEQARNERINUT PINGAARUTE-QARTUNIK MALITTARISASSATIGUT OQALUTTUARI-SAANERMI KINGUMUT QIVIARNEQ

Piffissami 1890-1910-imi Kalaallit Nunaata Kujataata kitaani ukiumut nannut agguaqatigiisillugit 30-it missaaniittut pisarineqartarsimapput. Amerlanerpaat 1907/1908-imi pisimavoq, taamani nannut 73-it pisarineqarsimallutik. Kisianni 1910-imi tamaani ukiumut naannut qulit inorlugit agguaqatigiisillugit pisarineqartarsimallutik.

1900-ikkut aallartinneranniit 1930-ip missaata tungaanut Tunumi nannut ukiumut 100-175-it pisarineqartarsimapput, 1980-ikkullu naaneranniit 2005-ip tungaanut ukiumut uumasut 50-60-it missaaniissimallutik. Tassa pisaasartut affaannaat. 1908-imiit 1959-imut, Tunup avannanni ukiisut danskit norgemiullu piniartut ikinnerpaamik nannut 571-it pisarisimavaat. Tuluit norgemiullu umiarsui piniartartut aamma peqataa-simapput. Oqaluttuarineqarpoq norgemiut umiarsuai piniartut tallimat april 1901-imi ullut 14-it ingerlaneranni Tunup sineriaani nannut 111-it aallaasimagaat.

Paamiut Uummannallu akornanni aalajangersimasuunngitsumik nannunik pisaqartoqartarsimavoq. Nannut sukut tamaana kitaata siner-iaaniittarsimapput, tassa Ikersuarmi Davisimi aamma Baffin-ip Ikerani sikuni avataani ingerlaartuniinnerusarmata. 1880-ikkut aallartinneran-niit 1980-ikkut tikillugit ukiumut agguaqatigiisillugu nannut marluk-pingasut nalunaarutigineqartarput.

Upernavimmi nannut Avannaata Imaani piniarneqartarput. 1800-ikkut naaneranniit 1920-ikkut qiteqqunnerat tikillugu Upernavimmi ukiumut agguaqatigiisillugu nannut 20-it pisarineqartarsimapput, 1905-imi amerlanersaallutik, taamani 68-it pisarineqarlutik. Tamatuma kingorna pisarineqartartut ikilipput, ukiumut qulit inorlugit pisarineqartarlutik.

Kalaallit Nunaata Kitaani piniartut allamiut nuanninngitsuliortuusimapput. Tassani pineqarput arfanniat ilisimasassarsiortullu, 1990-ikkut aallartinnerat tikillugu Ikersuaq Davisimi, Baffin-ip Ikerani aamma Kane-p Imartorngani sikumi ingerlaartumi nannunik pisaqartarsimasut. Piniarneq taanna nanoqatigiit ikilinerannut pissutaaqataasimavoq. Umiarsuit allattaavitoqaannit assersuutigalugu ilisimaneqarpoq Tuluit arfanniat Ikersuaq Davisimi aamma Avannaata Imaani 1859-ip aamma 1910-ip akornanni ikinnerpaamik nannut 1200-it missaaniittut pis-arineqarsimasut.

1862-imi kitaata sineriaata avannaani pisanik nalunaarsuisarnejq eqqunneqarsimavoq. Ukiualuit kingorna kujasinnerusumi aamma piler-sitsisoqarpoq. Kingusinnerusukkut pisanik nalunaarsuisarnejq aamma Tunumi Avanersuarmilu eqqunneqarpoq. Tunngaviatigut pisanik nalunaarsuisarnermi tunngavigineqarpoq najugaqarfiusuni tamani ukiup ingerlanerani piniartunit ataasiakkaanit pizarineqartut piniakkat tamaasa pillugit nalunaarsuiffimmik allattuisussamik inummik toqqaasoqartarluni. Nalunaarsuiffiit ukiumut ataasiarlutik Grønlands Styrelsi-mut, kingusinnerusukkut Ministeriet for Grønlandimut nassiuqqartarput. 1983-imiit akissussaaffik Namminersornerullutik Oqartussanut nuunneqarpoq. Piffissami 1983-1992-imi pisat pillugit kisitsisitigut nalunaarsuiffimmik peqarsimangilaq. Kisianni oktober 1992-imi 1993-imi januarip aallaqqaataanit sunniuteqalersoq inatsit tunngavisoq akuerineqarpoq, pisanik nalunaarsuiffik nutaaq taaneqartoq "Piniarneq" eqqunneqarluni.

Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 20, 11. maj 1994-imeersumi nannunniartartut tamarmik peqquneqarput pisaq pillugu sukumiisunik paasisutissamik tunniussisassasut (sumi, ulloq, suaassuseq, qassit missaannik ukioqarnera il.il.). Taamaattorli aaqqissuussinerup nutaap aallartinnerani taamatut nalunaaruteqartarnernik ikittuinnaat nassiuussisarsimallutik.

"Piniarneq" naapertorlugu Kalaallit Nunaanni nannunik pisaqartarneq 2005-ip tungaanut qaffakkiartorpoq ukiumut 130-it missaanniit 220-it missaasa tikillugit. 2006-imi Kalaallit Nunaanni nannunut pisassiisarneq eqqunneqarpoq. 2006-imi Kalaallit Nunaanni pisassiissutit tamarmiusut nannut 150-inut inissinneqarpoq. Kingornalu ukiunut pingasunut pisassiisarneq eqqunneqarluni. Pisanik nalunaarsuisarnerup aaqqis-sunneratigut pisat pillugit nalunaarsukkat tatiginarnerulerput, sulili pitsaanerulernissaannut periarfissaqarluni.

Assiliisoq: Kristin Laidre

4.3 NANNUNUT TUNNGASUT INATSIKIT MALITTARISASSALLU ATUUTTUT

Kalaallit Nunaanni siusissukkut nassuerutigineqarpoq nanoq qaqutigoortuusoq, kisiannili isumalluut mianernartuusoq. 1950-mili Tunup avannaani arnavissat piarallit illersorneqarnissaannut malittarisassat eqqunneqarput, kisiannili 1975-ip aallartinnerani Kalaallit Nunaat tamakkerlugu nannunniarneq pillugu malittarisassaqaqarluni, tassunga ilanngullugu arnavissat piarallit illersornissaat.

Nannunniarnermi qulimiguullit, qamuteralaat angallatillu anginerusut atorneqarnissaat inertequtaavoq, taamaalliluni piniarneq killilern-eqarluni peqatigisaanillu qimussimik qangaatuulli piniarneq illersorneqarluni. Peqatigisaanillu akiliilluni piniarnermut soqutinnittoqarnani imaluunniit annikitsuarsuarmik soqutiginittoqarluni aamma Landsråðip, Namminersornerullutik Oqartussat imaluunniit Namminersorlutik Oqartussat akiliilluni piniarneq imaluunniit nannunik isiginnaariartitsineq akuerinngilai.

Nannunik nakkutiginninneq nannunik illersuineq piniarnerlu pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 3, 14. september 2018-imeersukkut ingerlanneqarpoq. Nalunaarummut tunngavisoq tassaavoq piniarnek aallaaniarnerlu pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 12, 29. oktober 1999-imeersoq.

Nalunaarummit aalajangersakkat pingaernerit tassaapput:

- Piniartut akuersissummik aamma inuussutissarsiuutigalugu allagartaqartut kisimik nannunniarsinnaapput
- Arnavissat piarallit tamarmik, piaraq arnaminik pinngitsuugaqarsinnaanngitsoq, eqqissisimatitaapput.
- Nannut apissiminniittut akornusersornissaat inerteqqutaavoq, tamatumalu saniatigut nannut ussassaarnissaat, malersornissaat allatigulluunniit ujartornissaat inunnut nannunulluunniit akornusersuisinnaasut imaluunniit navianartorsiortitsisinnaasut inerteqqutaapput.
- Timmisartut, helikopterit qamutillu motorillit, snescooterit ilanngullugit, kiisalu angallatit 14 meterit sinnerlugit angitigisut nannunniarnermi imaluunniit piniarfissamut piniarfissamiillu angallatigineqassanngillat.
- Toqunartut, "nammineq seqqortussiat", kiisartut, nigarsiniutit nannumilluunniit uninngatitsiniutitut teknikikkut atortut allat atoqusaanngillat, aamma aallaasit sakkortuut (30.06-imik imaluunniit 7,62 mm-mik sulloqqortuullit) kisimik atorneqarsinnaapput
- Piffissami 1. Juli - 31. augustimi eqqissisimatitaapput. Ittoqqortoormiit Tasiilarlu minillugit, taakkunani piffissaq eqqissisitaaffuisoq tassaalluni 1. August - 30. september.
- Neqi, ameq nannumillu immikkoortut tamarmik atorneqarsinnaasut angerlaanneqassapput
- Pisat tamarmik "Piniarnek"-mut nalunaarutigineqassapput
- Nanoq illersorniarluni imaluunniit allatut ajornartumik illersorniarluni pisarineqarpat, tak. pinerluttulerinermi inatsimmi malit-tarisassat, immikkoortut tamarmik Namminersorlutik Oqartussanut pineqassapput.

Assiliisoq: Kristin Laidre

Nannut aamma Qimusseriarsuarmi nuna allanngutsaaliugaq pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaanni nr. 21, 17. maj 1989-imeersumi illersugaapput. Nuna allanngutsaaliugaq marlunnet avinneqarsimavoq. Eqqissisimatitaaq timerleq aamma eqqissisimatitaaq avalleq. Eqqissisimatitami avallermi qangatuut piniarnek aallaaniarnerlu akuerisaavoq. Eqqissisimatitami timerlermi suut tamarmik eqqissisimatitaapput. Kisiannili eqqissisimatitami avallermi nanoq pissanneqarpat eqqissisimatitamut timerlermi malersornissaa akuerisaavoq, pikkaluaaneq avallermi pisimappat. Qimusseriarsuarmi Upernavimmiit, Savissivimmiit, Qaanaamiit aamma Sioarapalummiit piniartut kisimik inuussutissarsiuutigalugu allagartaqartut eqqissisimatitami qangatuut piniarnermik aallaaniarnermillu ingerlataqarsinnaapput.

Pisat tamarmik nalunaarsugaanissaat qulakkeerniarlugu qaammatit tamaasa pisat nalunaarsukkat kommuninut nassiunneqartassapput. Pisat tamarmik nalunaarsugaanerisa nakkutiginnissaannut pissaapput aamma kommunimi pisassissutit imaluunniit immikkoortumi nakkutigineqartumi pisassiissutit nungunneqarpata piniarnek matussallugu. Taamaaliornikkut pisaqarpallaarnissaq pinngitsoortineqassaaq. Piniarnerup matunissaa kommunimit angumerineqanngippat sinneqartumik pisarineqartut ukiup tulliani pisassiissutissanit ilanngaatigineqassapput.

AQUTSINEQ TULLUARSAGAQ QANGAANIILLU ILISIMASAT

5

Nannut pisaasartut annertusineri Issittumi nunarsuup immikkoortuata ilaani nannunut annertuumik tatisimanninnermik kinguneqarsimavoq, taamaattumillu nakkutiginninnerup pitsaaningortinnissaa pisariaqarsimalluni. 1973-imi issittumi nannut pillugit isumaqatigiissut atsiorneqarpoq aamma nannunik nakkutiginninnermut tunngaviulluni, qaqugukkulluunniit pitsaanerpaamik ilisimasaniq pissarsiarineqarsinnaasunik tunngaveqartussa. Isumaqatigiissut atsiorneqarneratigut Naalagaaffiit sineriiallit issittumi ataqatigiinnerit aqutugalugit ataatsimoortumik nakkutiginninnermut tunngasunik suliniutit ataqatigiissarneqartut aallartinneqarnissaat isumaqatigiissutigaat. Unamminartut nutaat silap pissusaata allanngorneranit pissuteqartumik nannut uumaffiini allanngornernut attuumassuteqarput.

5.1 ILISIMASATIGUT TUNNGAVIGISAT

Silap pissusaanik aamma immap sikuanik ajornartorsiuteqalernerup 2001-imi nunani tamalaani oqaluserineqalernerisa siornatigut nunani tamalaani nannunik nakkutiginninneq tatiginartuusimavoq. Taamaattorli Kalaallit Nunaat aatsaat 2006-imi malinnaalerpoq, taamani nannunik piniarnermi pisassiissutit eqqunneqarmata. Taamaattorli pisanik nalunaartussaataaneq 1992-imi eqqunneqarpoq allat malittarisassat s.a. piniariaatsit ilutigalugit. Suliniut kalaallit nunaanni piniartoqarfinit tigulluarneqarpoq.

Ullumikkut pissutsit allanngorsimapput. Nannunik aqutsineq nannut pingaarnertut uumaffigisaanni siunissami qanoq allanngortoqarnisaanik annertuumik nalornisoqarpoq, aamma siunissami qaninnerusumi ungasinnerusumilu allanngornerit taakku nannunut qanoq kinguneqarumaarnersut. Silap pissusaata taamaalilluni issittumi immap sikuata allanngornera ukiuni qulikkaani kingullerni kingunerisimavaat Kalaallit Nunaata eqqaani nannut uumaneranni atukkat malunnaatilimmik allanngorsimanagerat. Pingaartumik ingerlaarfii annikillissimapput tassa siku upernaakkut siusinnerukkut aattalermat, ukiakkullu kingusinnerusukkut sikusalermat.

Pingaartumik Tunumi suli ilisimatuussutsikkut siunnersuiffiusimangitsumi "Mianersortumik tunngaveqarneq" pisortat ingerlatsinermi atorlariaqarpoq, Uumassusillit assigiinngiaartuunissaannik nunat tamalaat isumaqatigiissutaat aamma pinngortitamik illersuineq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 29, 18. December 2003- meersoq naapertorlugit uumasoaqatigiinnik siunissami qanoq ikkumaarnissaannik nalornivisunik pisortat ingerlatsinermani atorlariaqarpoq.

Unamminartut nutaat sutigut tamatigut nutaanik suliniutinik arlalinnik pisariaqartitsipput. Kinguneqarluartunik silap pissusaatigut suliniutit pingaarnersaapput, tassanili nunani tamalaani politikikkut isumaqatigiittoqarnissaanik tunngaveqassalluni, tamannalu angujuminaatsusoq paasineqarluni.

5.2 ILISIMATUUSSUTSIKKUT TUNNGAVIGISAT

Oslomi isumaqatigiissummi 1973-imeersumi (nannut pillugit isumaqatigiissut) siunertaq tassaavoq nannunik nakkutiginninneq nalunaarsukkanik tunngavinnik pitsaanerpaamik qaqugukkulluunniit pissarsiarineqartunik tunngaveqarnissaa. Nanoqarfiit ilai kalaallit nunaanni nanoqarfiusunit sakkortunerusumik nakkutigineqaraluartut Kalaallit Nunaanni nanoqarfinnut sisamaasunut ilisimatuussutsikkut tunngaviusut pitsaasuupput, issittumi nanoqarfinnut allanut amerlanernut sanilliullugit. Baffinip Ikerani aamma Kane-p Imartorngani pillugu siunnersuineq nutaaq ukiualunnik kinguaattooreerluni juli 2016-imi naammassineqarpoq. Tunumi nannut pillugit ilisimasat killeqartorujussuupput. Nanoqarfik tamarmiusoq pillugu missiliuinissamut paasissutissanik nalunaarsukkatigut tunngavik pisimangisaannarpoq. Tunu tamakkerlugu nanoqarfinnik nalilersuilluni annertuumik suliniuteqarneq, taamaattorli maannakkut aallartinneqarpoq, naatsorsuutigineqarlunilu siusinnerpaamik 2021-imi naammassineqassasoq.

5.3 ILISIMATUUSSUTSIKKUT ILISIMATUUTUT MISISSUINEQ NAKKUTILLINERLU

Piffimmi nannut uumaffigisaat silap pissusaata allanngornera pissutigalugu allanngorartuartumi pingaarpog nakkutilliinikkut ilisimatuutullu misissuinermit tunngaviit pitsaanerulersinnissaat ilisimasat nakkutilliinerulli annertusinera aamma ataavartumik nalilersuinermit iluaqutaassaaq aamma sumiiffinni issittumilu tamarmi nannut allanngutsaaliornissaannut suliniutit pitsaanerulersissallugit.

Angusassamik toraagaqarluni ilisimatuutut misissuineq piffissakkaartumik misissuinerit pitsaanerulersinnissaannut pitsaasutsillu qulakkeerneqarnissaannut nakkutilliinermit tapertaasariaqarput. Soorlu aamma nannut ataasiakkaat nanoqatigiillu immikkoortut ajortumik ineriartorneri pillugit siusissukkat kalerriisoqarnissaa pisariaqartinneqartoq taamaaliornikkut nakkutiginninnerup kinguneqarluarnissaanut tulluarsarnermit pisariaqartumut iluaqutaalluni. Nakkutilliineq aamma allanngutsaaliuinermit suliniutissatut aalajangerneqareersimasut kinguneqarnerisa uppersarsarnissaannut iluaqutaassapput.

Assiliisoq: Mads Ole Kristiansen, Qaanaaq

5.4 KALAALLIT NUNAATA NANUINUT TUNNGATIL-LUGU UUMASOQATIGIINNUT ANGUNIAGAASUT

IUCN PBSG malillugit nannut qanoq issusiata piumasaqaaterpassuit aallaavigalugit allaaserineqarneranut nalileeriaatsit sisamat atorveqarput. Sisamat aajuku: Paasissutissaqanngilaq (Paasissutissaat naammanngillat); ikiliartortut (Declining); Allanngujaatsut (Stable) aamma Amerliartortut (Increasing). Taamatut naliliisartuuvoq PBSG nalinginnaasunik tunngaveqarluni tunngavigineqartarlutillu ukiorpassuarni ilisimatuut paasissutissat katersorsimasaat. Nannunik uumasogatigiiaanik 19-iusunik tamanik qanoq issusiliisoqarpoq 2015-imi, pisortatigoortumik sulit atuuttumik. Kalaallit Nunaata nanuinut tunngatillugu anguniagaasut aajuku:

Uumasogatigiit tamarmik minnerpaamik allanngujaatsuussasut kissaatiginarlunili amerliartornissaat.

Taamatuttaaq siunissami silap pissusaasa nannut imaani - sikumi uumasuuffiat sunniuteqarfigisinnaammassuk akisussaasusilimmik taamatullu ajoqusiinngitsumik piniarnerup qaffasissuseqarnissaa isumannaarniarlugu, taava:

Piniarnikkut pisarineqartartut uumasogatigiit uppersarsarneqarsinnaasumik sulit ikileriaqqinnerannut ilapittuutaassanngitsut.

5.5 AQUTSINEQ TULLUARSAGAQ

Aqutsinermik aqqissuussineq pitsaaliuisoq imaluunniit tulluarsagaq pilersaarusionermi sakkuuvoq, piffissap ingerlanerani avataaniit allannguinerit imaluunniit ilisimasat nutaat tunngavigalugit aqutsinermi aalajangiisarnernut tulluarsarneqartut pitsaaningortitsisuartullu.

Maannakkut siunissamilu sunniutaasinnaasut aallaavigalugit ajoqusiiinnaanerup tamarmiusut sunniutai pillugit nalorninerup kinguneris-innaavaa nannut pillugu aqutsisunut uniulluni aalajangiinissamut tunngavissaqalerneq. Nannut pillugit aqutsinermi pilersaarut tulluarsar-sinnaajumallugu nannunut taakkulu uumaffiinut aarlerinartut suunersut paasineqarnissaat pisariaqarpoq. Aarlerinartut pingaarnepaat ilaat tassaapput silap pissusaata allanngorneranut taassumalu sunniutaasa nannut uumaffiinut nannullu piniagaannut atasut.

Taakku kisiisa isigalugit iliuuserisat imaluunniit ingerlatat ilai nannunut annertuumik sunniuteqassangillat, assersuutigalugu umiarsuit angallanneri. Ingerlatalli assigiingitsut arlallit nannut uumanerinit pingaarutillit allanngortinnginnissaannut annertuumik pingaaruteqarsin-naallutik. Sunniutit namminermi annertunerulersut ilanngunneqarnissaasa pisariaqarnerat piffissap ingerlanerani annertusiartussapput, nan-nut uumaffigisaat silap pissusaata allanngorneranik aarlerinartumik sunnerneqarneri naapertorlugit. Uumasut uumaffigisami pitsaassusaata imaluunniit annertussusaata annikillineranik ilungersortinneqartut inunnit pilersinneqartunut ingerlatanut akuersaarnissaat ilimananngin-nerusarpoq.

Naalakkersuisut anguniagaraat Tunup nanuisa kisinneqarnissaat piniarnikkut taamatut aarlerinartorsiortarnermik naliliisaruni misissuineq taanna taamatuttaaq nannunut taakkununga atorreqarsinnaaniassammat. Taamaalereerpat Kalaallit Nunaata nanui tamarmik piujar-titsinissamik tunngaveqarneq assigiisooq aallaavigalugu pisortanit ingerlatsivigineqalissapput, pisarineqartartut amerlassusiat ingerlaavar-tumik naleqqussarneqartartussa qaqutsissutitut tunngavigalugu, taamaalilluta uumasooqatigiinnik ataavartunik ajornanngippallu amerliartor-tunik pingaarnertut anguniakkavut eqqortissinnaaniassagatsigit.

Aqutsinermut tulluarsarneqartumut siunissami amerlassutsini pissusiulersussat siulittuutiginnissaannut aamma aaqqiinerit nutaat imaluunniit pioreersut allanngortinnerisa atulersinnissaannut ilisimasat tunngavigalugit uuttuutit inerisarnissaat tulluarsarnissaallu pingaartuaannarpoq. Maannakkut pisaasartunik eqqarsaatiginnittut aamma silap pissusaata allanngornerata pingaaruteqarneranik ilanngussisumik uuttuutit ineriartortitsinerup iluani USA siuttuuvoq. Uuttuut "aarlerinarnarpaamik misissuineq" imaluunniit pisat aarlerinartunngortitsinerinik misissu-inermik taaneqartumik tunngaveqarpoq. Ikersuarmi aamma Avannaata Imaani pisassiissutit naatsorsornerinut uuttuut taanna siullermeertu-mik Kalaallit Nunaannit atorreqassaaq.

Nakkutilliineri pingaarpoq ilisimasani amigaatit isornartut ikilisinnissaat, taakku aalajangiinissamut akornusiisinnaammata. Nalorninartut arlaliusinnaapput, assersuutigalugu nanoqarfimmi killiffik pissusiulersullu pillugit ilisimasat amigaataaneri imaluunniit ingerlatat allat nutaat, assersuutigalugu immikkoortumi ataatsimi ukioq naallugu umiarsuit ingerlaarneri imaluunniit qangaaniilli uumaffigisaanni siusinnerusukkut aalisarfiusimangitsumi aalisarnerup annertusineri. Sunaanersoq apeqquataatinnagu nakkutiginninnermi aalajangiisoqassatillugu mianer-sortoqartariaqarpoq, nalorniffiit, paasissutissat akerleriittut amigaataasulluunniit eqqarsaatigalugit.

5.6 QANGAANIILLI ILISIMASAT

Assersuutigalugu sumiiffimmi nunallu immikkoortuani nuna sikunilu pissutsit, avatangiisini pissutsit allanngornerillu kiisalu piniariaatsit nannut sumiittarneri sumullu ingerlasarneri kiisalu iluaqutiginerisar-nerinut tunngasut pillugit apersuisarnikkut katersorneqartut paasissutissat nunat inoqqqavinit/inunnit qangaaniilli ilisimasat (TEK) ilanngunnissaannut periarfissiipput. Ilisimasanik katersuinerup ilisimatu-sarnerni nakkutiginninnermilu oqartussani tulluarfiinut TEK-ip ilanngunnissaa ilanngunneqarnissaallu qulakkeerpa.

Pinngortitaleriffiup nanoqarfimmi katitigaanerni atugaalersut amerlassutsillu pillugit sumiiffimmi ilisimasat sulinerminnut taputartuuttarpat. Piniartuniit ilisimasat siusinnerusukkut Baffinip Ikerani, Kane-p Imartorngani kingumullu Tunumi 2015- 2019-imi kisitsinerni atorreqarsimap-put.

2006-imi Baffinip Ikerani Kane-llu Imartorngani nannunik kisitsinermi nannunniartartunik misilittagalinnik 72-inik apersuulluni misissuisooqa-rpoq. Nannunniartartunik apersuulluni misissuinerup pissutsit allanngornerinik taakku takusaannik, nannut sumiiffinik nannullu pisat pillugit uppennarsaanermut qulaajaanermullu atorreqartussaapput. Apersuinerit kalaallisut. Oqaloqateqarnikkut aqqissuunneqarput, apersuisooq siumut aalajangerneqareersimasunit arlalinnik apeqquateqartarluni. Apeqquutit "Kalaallit Nunaata Kitaani Nanoq/Polar Bears in Northwest Greenland"-imi ilanngussaq 1-imi atuarneqarsinnaapput.

Aallarniutitut nannunniartartunik apersorneqartut sukumiisumik oqaluttuarneri paasissutissallu tamarmik allatorneqarput. Nannup suaas-susaa, ukiuatut missiliuineq, pisat tamarmik sumiiffii, peqataasut allat aqqi, piniariaaseq pillugit paasissutissat. Apersorneqartut qinnuigin-eqarput pisaqarfiusup nunap assingani sumiinnera tikkuassagaat. Naggataatigut avatangiisini allanngornermik imaluunniit pissutsinik allanik misissuinerimut attuumassuteqarsinnaasunik takunniffigisaat nunap assingani tikkuarsinnaanerit aperineqarput (assersuutigalugu apisseq, piniariarfimmut aqquutit allanngorneri assigisaaluunniit).

Assiliisoq: Kristin Laidre

BIOLOGIT MISISSUINERANNUT APERSUILLUNI MISISSUINERIT ILASSUTAAPPUT.

Apersuilluni misissuineranni pitsaasoqarlunilu ajortoqarpoq, TEK-imi iluaqutaasoq tassaavoq suliami aalajangersimasumi sumiiffimmi isigininnermik pissarsineq. Tamatuma sammisat arlalissuit pillugit paasissutissanik katersineq ajornanginnerulersissinnaavaa. Imaassinnaavoq piniariaatsit allangorneri pillugit sammisat (assersuutigalugu umiatsiaaqqat illuanilu qimussit atorneqarneri). Paasissutissat sammisat aalajangersimasoq pillugu piffissamut sivisuumut ilanngussisinnaapput (assersuutigalugu silap pissusaata allangornera), soorlu aamma piniartut misilittagallit takusatik pillugit assigiinngitsunik nassuiaateqarsinnaasut. Apersuilluni misissuineranni iluaqutaasoq erseqqissoq alla tassaavoq isumalluutit uumassusillit pillugit oqallinnermi tusaaneqanngitsutut ilaannikkut misigisaqarnerminni piniartunut pakatsissutaasut ilaasa aaqqiiffiqeqarneranut iluaqutaasinnaasut.

Ajoqutaasoq tassaavoq paasissutissat, apersuinerikkut katersorneqartut, paasissutissiisumit sunnerneqarsimasinnaaneri aamma nannunnartut ilaannut qanoq annertutigisumik sinniisuuffiqeqarneri.

Misilittagaalersoq tassaasimavoq apeqqutit ilaatigut annikitsualunnet tunngasuusinnaaneri. Siumut sammisumik apeqqutit ukununga tunngasuusariaqarput

1. pisat amerlassusii taakkulu pillugit immikkuualuttut (katitigaaneriniq eqqartuineq pillugu sukumiisumik allaaserinnineq pissarsiariniarlugu) aamma
2. avatangiisinut silap pissusaatigut allangornermik takusaqarneq aamma taakku nannunut pisanullu sunniutigisinnaasaat, aamma
3. ukiut ingerlaneranni taakkulu uumaffigisaanni nannut pissusaannik takusat pillugit piniartut oqaluttuaat.

6

NAKKUTILLINEQ ILISIMATUUTULLU MISISSUINEQ

Ilisimasatigut tunngaviit annertuumik nakkutilliinikkut pitsaanerulersinneqassapput, tamannalu avatangiisitigut pissutsini aalajangersimasuni nannunik nakkutiginninnermut tulluarsarneqarsinnaasumut pingaaruteqarluni, taakku uumaffigisaanni allanngornerit sukkasuumik pisinnaallutik aamma silap pissusaata allanngorneranik pilersinneqartut kingunerisai tamaasa eqqarsaatigalugit siumut oqaatigineqarsinnaanatik.

6.1 NAKKUTILLINEQ ILISIMATUUTULLU MISISSUINEQ

Siunnerfeqartumik nakkutillineq ilisimatusarnerlu nannunik nakkutiginninnermi pingaaruteqartutut ilaassaaq aamma nunani nunanilu tamalaani allanngutsaaliuilluni suliniutit suli nalilersornerinut pitsaanningortinnissaannullu iluaqutaassalluni. Allanngutsaaliuinnermut sammisoq ilisimatusarneq salliutinneqassaaq aamma nakkutiginninnermik tapertaqassalluni.

Nakkutillineq ilaatigut pitsaassutsit qulakkeernissaannut iluaqutaassaaq aamma ataasiakkaani nanoqarfinilu kissaataangitsumik ineriartorneq pillugu piffissaagallartillugu kalerriisoqarnissaanik pisariaqartitsinerumut naapertuuttumik piffissakkaartumik nalunaarsukkanik nassuiaassalluni. Nakkutillineq kiisalu ilisimasatigut tunngavinnik pissarsineq Kalaallit Nunaanni nanoqarfiit atasinnaanerisa qulakkeerneqarnissaat pillugu anguniakkap anguneqarnissaannut pingaarutilittut isigineqarput. Nakkutilliinerup ilaatigut nanoqarfiit, uumaffiisa peqqissuunerisalu killiffiini allanngornerit pingaarutillit siusissukkut qulaajarsinnaassavaat taamaalillunilu allanngutsaaliuilluni suliniutit pisariaqartumik naleqqussarnissaannut iluaqutaassalluni, nuna tamakkerlugu nunanilu tamalaani. Nakkutillineq aamma suliniutit aallartinneqarsimasut sunniutaannik uppersaasinnaanermut ikiuutaasutut atorneqassaaq.

6.2 ILISIMASANIK PISARIAQARTITSINEQ

Ilisimasatigut tunngavik pitsaasoq tassaavoq nanoqarfinnik aqunneqarnerini sutigut tamatigut pingaaruteqartoq. Ulluni, suut tamarmik sukkasuumik allanngorarfiini sulilu taamatut sukkatigisumik ingerlanissaanik ilimagisaqarnermi, ilisimasat tunngaviusut qajannaatsut kinguneqarluartumik suliniuteqarluni allanngornernut qisuariarnissamut periarfissaqarnermut pingaarluinnarput. Allanngornernut naleqqussarnissaq pisariaqartuuvoq.

Ilisimasatigut tunngavik pitsaasoq, nanoqarfiit allanngorneri naapertorlugit suli nutarterneqartoq, paasisutissanik katersiuar-nissamik pisariaqartitsivoq. Taamaattumik nakkutilliinermi nalunaarsukkanik katersorneqartunik pingaarnersiornerisa ilisimasat attuumassuteqartut qulakkeerneqarnissaat pingaaruteqarpoq, avatangiisini allanngornerit akornanni ataqatigiinnerit aamma tamanna nanoqarfinnut qanoq sunniuteqarnerisooq paasisinnaajumallugit. Tamanna nanoqarfinnik assigiinngitsunik pitsaanerpaamik nakkutiginninnaanermut pingaarluinnarpoq. Piffissap ingerlanerani avatangiisinik allanngornerit sunniutaat misissorsinnaajumallugit piffissami sivisuumi misissuinerit nakkutilliinerup qulakkeerneqarnissaa pingaaruteqarpoq. Peqatigisaanilli taanna imatut tulluarsarneqarsimassalluni nalunaarsukkanik katersineq pitsaanerulersinneqarluni, nalunaarsukkanik misissueqqissaarneq pissutsiniluunniit allanngornerit tamanna isumatusaarnerusoq ersersippassuk. Pinngortitaleriffik ilisimatusarnermik ingerlataqartuuvoq aamma Kalaallit Nunaanni nannut pillugit siunnersuineramik ingerlatitseqqittarluni.

Nunarsuarmi nanoqarfiit killiffiit ileqqusamik PBSG-imi ukiut sisamakkaarlugit ataatsimiinnerni tamani misissorneqartarput (PBSG 2014). Nanoqarfinnut tamanut nanoqarfiit killiffii 2013-imi nutarterneqarput, aamma killiffinnik nalilersuinerit PBSG-ip nittartagaani allaaserineqarlutik.

6.3 ILISIMATUUTUT MISISSUINEQ

Kalaallit Nunaat nanuutiminik aqutsinermut akisussaavoq. Pinngortitaleriffiup nannunik isumatusaartumik nakkutiginninneq pillugu ilisimatuussutsikkut nalunaarsukkanik pissarsinissamik suliaqarpoq. Misissuinerit, ilisimatusarfiit allat suleqatigalugit ingerlanneqartut – pingaartumik canadamiittunik – nannut siaruarsimaffiinik, ingerlaarfiinik aamma nannut amerlassusiinik katitigaanerinillu qulaajaanissamut sammisuupput, taamaalilluni Kalaallit Nunaanni pisaqarfiusartut nanoqarfiit sisamat piujuartitsinermik tunngaveqartumik iluaquteqarnerup annertussusilernissaanut naatsorsuinerit nalunaarsukkat pigineqarlutik.

Kalaallit Nunaata Kitaani Pinngortitaleriffiup pingaartumik canadami ilisimatusarfiit suleqatigalugit ukiuni kingullerni Kane-p Imartorngani aamma Baffin-ip Ikerani nanoqarfiit misissuiffigisimavai. Iluarsartuullugu pilersarusiami annertuumi, 2011-imi aallartinneqartumi, qaammataasakkut tumisiuinerit sananeqaatillu iluaqutigalugit kingumut Kane-p Imartorngani, Baffin-ip Ikerani aamma Davis-ip Ikerasaani nanoqarfiit killeqarfiinik nalilersuisoqaqqippoq.

Immap sikuata annikilliarthonera eqqarsaatigalugu nannut ingerlaarfii siaruarsimaffiilu qaammataasakkut nassitsissutit 101-it iluaqutigalugit qulaajarneqarsimapput, taakku nannuni arnavissani angutivissanilu ikkunneqarsimallutik. 2011-p aamma 2014-ip akornanni ukiut tamaasa nannunit ilisimajunnaarsinneqarsimangitsunit qulimiguulimmiit amermit annikitsunik misiligutissanik untritilinnik tiguisoqarsimavoq. Siunertaq tassaasimavoq sananeqaatitigut meqqilersuinikkut -pisareqqinnerisigullu Kane-p Imartorngani aamma Baffin-ip Ikerani nanoqarfiit angissusiinik naatsorsuinissaq. Periutsimi, taamatut annertutigitillugu siusinnerusukkat atorneqarsimangitsumi, tunngavigineqarpoq nannut ataasiakkaat tamarmik sananeqaatimikkut immikkut ilisarnaateqartut. Oqartoqarsinnaavoq nannut tamarmik pinngortitamiiit nalunaaqutserneqarsimasut.

Tunu eqqaaneqartutut namminerisaminik nanoqarpoq, Tunumi Nunattalu Kujataani piniarneqartartunik. Nanoqarfimmili tassani uumasut amerlassusaat ilisimaneqanngillat, kisitsisoqanngisaannarsimammat; taamaattumillu piujuartitsinermik tunngaveqartumik iluaquteqarmissamut naatsorsuisoqarsinnaanani. 2015-imi taamaattumik Tunumi nannunik misissuineq Pinngortitaleriffiup aallartippaa siunertaralugu (1) tunumi siaruarsimaffiusup annertooujussuup iluani nanoqarfinnik arlalinnik annikinnerusunik peqarnerisooq nalilerniarlugu, aamma (2) Tunumi nannut qanoq amerlatiginersut kisinniarlugillu naatsorsorneqarniarput.

Assiliisoq: Jesper Krogh Johansen, MVG 2019

Tunumi siunertamut iluaqutaasussamik kisitsinissaq aaqqissuunnarlugu siullermik paasineqartariaqarpoq Framstrædimi, Tunup Imaani aamma Danmarksstrædimi sikumi ingerlaartumik aamma ilaqtumi immikkoortumi annertooujussuarmi nanoqarfimmik ataasiinnarmik arlalinnilluunniit nanoqarfeqarnerisooq paasiniarlugu.

Taamaattumik Pinngortitaleriffiup siullermik Tunup Kujataani immikkoortunik nanoqarsinnaanersooq paasiniarpaa, Tunup avannaani nannunit immikkoortunik – tamanna ukiut siulliini Tunup avannaani qaammataasakkut malittarinninnernit ilimanarsisimavoq. 2015-imi upernaami Tunup kujataani nannuni qaammataasakkut nassitsissutit iluatsilluartumik ikkussuunneqarput, tamannalu 2016-imi upernaakkut nanginneqarluni. Misissuinerimut ilaatigut ilaapput timip ipiutaasartaanit misiligutissat, Tunup avannaani aamma Tunup kujataani ukiut arlallit ingerlaneranni katersorneqarsimasut, Tunumi nanoqarfinnik arlalinnik peqarnerisooq qulaajarniarlugu sananeqaatit misissorneqarlutik. 2015-imi nannunniartut ilisimasaat, paasissutissat aamma nannunik takusaat katersorniarlugit Tunumi apersuilluni sulii allamik misissuisooqarpoq.

Pisarineqartut suaassusiini ukiutigullu katitigaanerit paasisaqarfiginiarlugit kalaallit nunaanni nannunik pisanit tamarmiusunit misiligutissanik Pinngortitaleriffik 2012-imili katersisimavoq (suaassutsip aalajangernissaanut timimi ipiutaasat aamma utoqqaassuseq aalajangerniarlugu kigutit). Paasissutissat taakku pisat nanoqarfinnut qanoq sunniuteqarnerinik naliliinissamut pingaaruteqarput.

Nannut pisarineqartut pillugit misissugassanik nassiussinissamut inuusutissarsiutigalugu piniartut tamarmik inatsisitigut pisussaapput. Pinngortitaleriffik ukiut tamaasa misiligutissarpaalunnik tigusaqartarpoq, ajoraluartumilli Kalaallit Nunaanni nannunit pisarineqartunit tamarmiunngitsunit. Nannuttani misiligutissatut tigusat qaffasissumik amerlassuseqarnissaasa qulakkeerneqarnissaa paasissutissiisarnikkut qaammarsaasarnikkullu APNN-ip suliniuteqarfiisa ilagaat.

Ukiut arlallit ingerlaneranni Danmarks Center for Miljø og Energip/Århus Universitip (siusinnerusukkt Danmarks Miljøundersøgelser) Pinngortitaleriffik aamma Danmarkimi nunanilu allani ilisimatusarfiit arlallit suleqatigalugit Kalaallit Nunaanni avatangiisimik mingutsitsineq misissorsimavaa. Minnerunngitsumik Tunumi nannunniartartut pitsaasumik suleqatiginerisigut ukiut ingerlaneranni atortussanik asseqanngitsumik pissarsisoqarsimavoq, tunumi nannut mingutsinneqarsimanerannik paasissutissiisunik. Taamatut piniartunik suleqateqarnermi ukiuni kingullerni aamma Avanersuaq ilanngunneqarsimavoq. Inernerit tassaapput nannunik mingutsitsinerit qaffasissusiinut sunniutaannullu ilisimasat annertuumik qaffanneri – minnerunngitsumillu tunumiittut nannunut tunngasut, tamaani mingutsitsineq annertunersaalluni.

Nannunik mingutsitsinerimik misissuinerit ingerlaannassapput, aamma nunarsuup kissatsikkiartorerata mingutsitsinerullu ajortumik sunniutaasa akornanni sunniineqatigiinneq isiginiarneqassalluni.

**7 KALAALLIT NUNAANNI
NANNUNIK SIUNISSAMI
AQUTSINEQ**

Nannut pillugit aqutsinissamut pilersaarut ukiunut qulinut atuuppoq. Ukiut talimat kingorna piffissap qiteqqunnerani nalilersuisoqassaaq pisariaqartitsinerlu naapertorlugu iluarsisoqarsinnaassalluni.

Sulinermi anguniakkani ataasiakkaani tamani suleqatigiissitanik pilersitsisoqassaaq, anguniakkap naammassineqarnissaanut atulersinneqarnissaanullu akisussaasussat.

APNN suleqatigiinni tamani suliarineqartunut aqutsisuusaaq, allatut aalajangiisoqassanngippat. APNN Aqutsinissamut pilersaarut Naalakkersuisunit atortussanngortinneqareerpat akuersissutigineqareerpallu naliliissaaq allaninngaanneersut suliaqqarfiit sorliit suliaqqatigut anguniakkat ataasiakkaat piviusunngortinnissaannut ajornassanngippallu atugassanngortinneqarnissaannut suleqataatinneqassanersut. Taamaammat APNN-ip akisussaaffigissavaa suliaqqatigut anguniagaasut killissarititaasunik aalajangersakkat suliaqqatigut anguniagaasuni tamani malinneqartussat iluanni suliarineqarnissaat.

Ukiuni qulini ukiut siulliit naleqquttunik suliaqqarfinneersunik suleqatigiissitaliornernut atorneqassapput. Ukiorpaalunni taamatut pilersitsiortortoqassaaq anguniakkatut pingaarnerpaatitat siulliullugit suliarineqartarlutik.

Suliaqqatigut anguniagaasut taakkuninngalu suleqatigiissuteqartussat, missingersuutit, piffissalersugaanerat inaarutaasumillu piviusunngortinneqarnerat pisortat Aqutsinissamut pilersaarutip ukiuini siullerni ilusilersorneqassaaq. Piffissap qiteqqunnerani nalilersuinermi taamatuttaaq taamatut sulineq nalilivigineqassaaq nalilisoqassaarlu sulinikkut anguniagaasunut ataasiakkaanut ukiunik qulinik piffissalimaneq nalilivigineqaaqqissanersoq. Tamakku suliarineqarnissaat piffissap qiteqqunnerani nalilisoqareerpat taamatuttaaq pisortat Aqutsinissamut pilersaarummut ilanngunneqassaaq.

7.1 ANGUNIAGAQ

Kalaallit Nunaanni nannut pillugit aqutsinissamut pilersaarummi pingaarnertigut anguniagaq tassaavoq nannoqatigiit peqqissut qulakkeerneqarneri, ataatsimoortumik paasinniffiusumik piujuartitsinermik tunn-gaveqartumik iluaquteqarfiusoq.

Kalaallit Nunaat nutaaliaasumik nakkutiginnippoq, qangatuulli nannunniartarnermik immikkut isiginnittoq eqqarsaatiginnittorlu. Tamanna nakkutiginninnermut unamminartuusinnaavoq, tassa nunap iluani kiisalu avataanut killeqarfinnut killormut sammisunik akuttunngitsumik soqutigisaqartoqarsinnaammat. Kalaallit Nunaata Kitaani nannoqarfii Kalaallit Nunaata Kitaata aamma Canadap akornanni ingerlaartarmata Canadamik aamma Nunavumik pitsaasumik suleqateqarnissarput pingaaruteqarpoq, nakkutiginninnermi aamma ilisimatuussutsikkut aamma Tunu pineqartillugu ilisimatuunik attuumassuteqartunik allanik.

Nannunut aqutsinissamut pilersaarut tassaavoq nunatsinni aqutsinissamut periusissaq. Tassani ilaalluni suut pingaartinneqassanersut ajornartorsiutillu sorliit eqqumaffigineqassanersut.

7.2 ATTAVEQAQATIGIINNEQ OQALOQATIGIINNERLU

Nannunik aqutsinermut paasissutissiineq attaveqaqatigiinnerlu pingaaruteqartuupput. Ilisimasanik nutaanik siunnersuinnermillu aaqqissuussineq ingerlatitseqqinnerlu annertuumik soqutigineqassapput, aamma inuit nannullu akornanni akerleriinnerit ilaatigut pinngitsoortinniarlugit ataqtigiinnerni assigiinngitsuni pitsaaliuinnermi eqeersimaartumik atorineqassallutik. Sakkut tassaapput tusagassiutitigut nalunaaruteqartarnikkut, allaaserisatigut, tv-kkut naatsunik takutitsisarnikkut, Facebook-ikkut, quppersakkatigut, periarfissaqarnikkut tulluartauneranilu innuttaasunik ataatsimiisitsinikkut il.il. attaveqaqatigiinneq.

Nannut inuillu akornanni akerleriinnernut atatillugu, assersuutigalugu nannoq uteqattaartumik najugaqarfimmu qanillisaqattaarpat imaluunniit isertaqattaarpat, nannunik naapitsiffiusinnaasuni angallanneq pillugu najoqqutassat atuuttut pillugit upalungaarsimasoaqassaaq, kiisalu akerleriinnerup isumaginissaanut najoqqutassaarluni.

Pingaaruteqarpoq kommunit innuttaasullu naalagaaffiit nannoqarfinnik sineriiallit Nannut Inoqarfinnut Appakaattartut Nalunaaqutsersornerisigut Paasissutissat (PBHIMS-iannut) (Polar Bear Human Information Management system) ilisimasaqarnissaat. Aaqqissuussinnermi nannut inuillu akornanni akerleriinnerit nalunaarsorlugillu, uppernarsarlugillu misissortarpari. Akerleriinnerit pillugit nalunaarsukkat siunissami toqumik kinguneqartumik akerleriinnerit pinngitsoortinniarlugit annikitsumiitinniarlugillu suliniutit kinguneqarluartut pillugit ilisimasatigut avitseqatigiinnermut atorineqarput.

7.2.1 Attaveqaqatigiinnermi periusissiap pitsaanerulersin-nera

- Ilisimasat nutaanerpaat pillugit (BMP) Naalagaaffinnit sineriiallinit attaveqaqatigiinneq
- Siunnersuineq nutaanerpaaq pillugu attaveqaqatigiinneq – nuna tamakkerlugu nunanilu tamalaani
- Pisassiissutit nutaat nungunneqartullu pillugit attaveqaqatigiinneq.

7.2.2 Tusagassiutitigut upalungaarsimanerup pitsaanerulersin-nera

- Navianartorsiorfiusinnaasuni angallanneq pillugu nalinginnaasumik najoqqutassat nutarterneri
- Nannut illoqarfinnut, nunanaqarfinnut, sakkutooqarfinnut, ilisimatusarfeqarfinnut kiisalu savaateqarfinnut qanillattortartut passunneqarnerat pillugu malittarisassat.
- Allatut ajornartumik illersorniartugulu toqutsisarneq pillugu najoqqutassanik "ataatsimoortunik" pilersitsineq
- Nannut Inoqarfinnut Appakaattartut Nalunaaqutsersornerisigut Paasissutissat (PBHIMS-imut) ilisimasaqarnerup siaruartinnera
- Najoqqutassat pissarsiarineqarsinnaanerisa pitsaanerulersin-nera.

7.3 PIUJUARTITSINERMIK TUNNGAVEQARTUMIK PINIARNEQ

Piujuartitsinermik tunngaveqartumik nannuniarnerup ingerlaannarnissaanut tulluarsarneqartumik aqutsinerup (adaptiv management) atorneqarnissaa pisariaqarpoq. Aqutsineq tulluarsarneqarsimasooq atorneqassaaq nannunut taak-kulu uumaffigisaannut maannakkut ilimagisallu aarlerinartut illuatungilerniarlugit. Tassani ilaatigut tassaapput aarlerinartut soorlu silap pissusaata allanngornera, aamma uumaffiusut ajornerulernerisa piniagassallu ikinnerulernerisa malitsigisai. Aqutsineq nalimmassarneqarsinnaavoq eqaatsumik pisassiissusiisarnikkut anguneqarsinnaavoq, paasissutissat nutaat imaluunniit paasissutissakin-eq pissutigalugu pisassiissutit nalimmassarneqarneratigut.

Tulluarsarneqarsimasumik nakkutiginnineq atorniarlugu pisariaqarpoq pisat pillugit eqqortumik nalunaarusiortarnissaaq (suaiaassuseq ukiullu), kiisalu uumasumit misiligutininik tunniussisarnissaaq pisaasimasunit tamanit.

Amerlassutsit, suaiaassutsit aamma nanoqarfiit sanileriit akornanni paarlaaqatigiittarneq nutarterneqartumik missillorfiginiarlugu nannut ikinnerpaamik ukiut 10-15-it tamaasa kisinneqartassapput. Immap sikuata annikilliarternera naapertorlugu kisitsisarnarit akulikilliarternissaat naatsorsuutigineqarpoq. Kisitsisarnarit annertuumik aningaasartuutaasarmata akulikissutsinut apeqqutaasarpit avataani aningaasaateqarfinit aningaasat. Piujuartitsinissamik tunngaveqarluni piniarnerup saniatigut qangarsuaaniilli immikkuullarissumik nannunniartarnerup illersorneqarnissaa pingaaruteqarpoq. Taamaaliortoqassaaq APNN-ip, kommunit soqutigisallillu allat akornanni ataqatigiissaakkamik suleqatigiittoqarneratigut. Inuussutissarsiutini allarpasuarnisut Kalaallit Nunaanni piniutit angallatillu piniarnermut atorneqartartut aammattaaq annertunerujartuinnartumik ineriartortinneqarput.

Taamatut allanngoriartorneq annertunerusutigut pitsaasuvoq piniarnikkummi pissarsiassat piffissami sivikitsuinnarmi pisarineqartartut annertuseriarnerannik kinguneqartarami.

Taamaakkaluortoq pingaaruteqarpoq taamatut allanngoriartornerup sukkavallaannginnissaa taamaaliornikkut isumalluutit pinngortitamiiittut pissarsiarineqarsinnaasut annikilleneqaratarsinnaammata. Naalakkersuisut isumalluutininik uumassusilinnik tamanik qangarsuaaniilli piniartarneq siuarsarusuppaat, nukittorsarusuppaat illersorusullugulu piniariaasermi taamaattoq pinngortitamut ajortumik soorlu nipiliornermik mingutsitsinermullu tunngatillugu assigiinngitsunik annikitsuinnarmik sunniuteqartarmat. Taamatut piniartarneq tamattutaaq qangaaniilli kulturikkut kingornussaavoq Kalaallit Nunaanni immikkukajaajulluinnartoq taamaammallu pigiinnassallugu pingaarutilik.

Tamanna pillugu nannut pillugit nalunaarummi aamma erseqqissumik allassimasooqarpoq qamuteralaat, ATV-t aamma dronet nannuniarnermi atoqqusaanngitsut. Aammattaaq inuussutissarsiutigalugu piniartut kisimik nannunnaqqusaapput pisaqareernerullu kingorna nannuttamiit atorneqarsinnaasut tamarmik iluaqutigineqassallutik.

7.3.1 Aqutsineq pitsaanerulersillugu

- Nalunaaruteqartarneq pitsaanerulersillugu
- Aqutsiveqarfimmut ataatsimut pisassiisarneq
- Naleqqusaanermik aqutsineq, tassunga ilanngullugit" Iluaqutegarnermi ajoqutaasinnaasunik misissuineq/Harvest Risk Analysis" uuttuutit aamma Qangaaniilli ilisimasat/TEK.

7.3.2 Nannut amerlassusiinik misissuineq

- Nannut uumasutut uuttuutaannik nakkutilliineq nanoqarfinillu allanik paarlaaqatigiittarneq
- Nanoqarfiup annertussusaanik naliliineq
- Ukiut 10-15-it tamaasa pisassiissutitigut siunnersuinerit nutarterneqartarneri.

Assilliisoq: Kristin Laidre

7.4 SUMIIFFIIT PINIARFIUSUT ILLUANILU SUMIIFFIIT PINIARFIUNNGITSUT AKORNUSERSUIFFIUNNGITSULLU

Akornusersuineq tassaavoq sunniutaasartuq immap sikuata annikilliarternera inuillu ingerlataasa nanoqarfinni annertusiarterneri (takornariaqarneq, ilisimatusarneq, uuliasiorneq/gas-imik piiaaneq, umiarsuit angallanneri, attaveqaatit il.il.) naapertorlugit nannunut aarlerinartut annertusiartertut nalilerneqar-toq.

Akornusersuinerit sunniutaasartut qanoq annertutigisumik pingaaruteqarnera pillugu ilisimasat killeqarput. Taamaattorli silap pissusaanit mingutsitsinermiillu ilungersortinneqartunut nanoqarfinnut akornusersuinerit tapertaasut naatsorsuutigissallugit tunngavissaqarluni. Ingerlata-
tanut killeqartumik pissutsit sapinngisamik atorneqassapput, pingaartumik piniarnermut kinguaassiornermullu atatillugu immikkut pin-
gaaruteqarput, tassunga ilanngullugit apisseqarfiit, kiisalu sumiiffinni arnavissat piarallit apissiminnit qimatsinerisa kingorna angalaarnerini.
Taamaattumik sumiiffiit immikkut mianernartut NunaGis-imi toqqarneqarnissaat nalunaarsorneqarnissaallu pisariaqarpoq. Apisseqarfinnik
nalunaarsukkat taakku sumiiffinnik qanoq akornusersugaanngitsigisunik taamatullu immikkut sunnertiatigisunik inissiinissamut tunngav-
igineqassapput. Sumiiffiit tamakku inuit angallannerannut immikkut killilersuiffigineqassapput siunissamilu akiliitsilluni piniartitsisalersin-
naanermut taamatullu siunnerfillimmik nannunik takunninniarluni takornariartitsisarnermut paasiniaalluni siunissami sulinissamut ilaatinne-
qassalutik.

Piffiit akornusersuiffiusussaangitsut ilai immaqa takornarianut piffissami killilikkami nannunut isiginnaarnernut imaluunniit siunissami akiliil-
luni piniarnermut atorneqarsinnaapput, taamatut ingerlataanut nakkutiginninneq sumiiffiillu nakkutigineqartut piareersimalerpata.
Nannunut isiginnaarnernut imaluunniit siunissami akiliilluni piniarnermut periarfissanik ammaasoqarnissaa pitinnagu pisariaqarpoq pisari-
aqartutigut misissuisoqarnissaa, aamma taaneqartut SWOT-imik misissuineq (misissuineq nukittuffinnik/sanngiiffinnik aamma periarfissan-
ik/aarlerinartunik misissuisoq).

7.4.1 Apisseqarfiit illersorneqarneri

- Immikkut malussajaffiusut aamma/imaluunniit apisseqarfiit sumiiffii paasillugit
- Immikkut malussajaffiusut aamma/imaluunniit apisseqarfiit sumiiffii NunaGis-imi nalunaarsorlugit
- Akornusersuiffiusussaangitsut immikkullu malussajaffiusut iluanni inuit angalaartarnerisa malittarisassaliorneri.

7.4.2 Takornariaqarneq annertusillugu

- Nannunik takornariartitsineq - "Polar bear watching"
- Akiliuteqarluni piniarnissamut periarfissaq qulaajarlugu.

7.5 AKERLERIIFFIIT ANNIKILLISILLUGIT

**Naatsorsuutigineqarpoq immap sikuata tammariartornera naapertorlugit nannut amerlanerusut inoqarfiusunut qanillartussasut, taamaalillunilu taakku nerisatigut tunngaviinut. Kujataani savaateqarfiit aamma nalunaartarput nannut takkuttartut amerliartortut, Avannaanilu illoqarfiit/nunaqarfiit nannut illut akornanni ingerlaarfigneqartar-
tut amerliartorlutik.**

Siusinnerusukkat piaqqat, misillitagaqanngitsut aamma nannut perlilertut qaqutigoortumik illoqarfinnut pisarnikut ullumikku nannut inersi-
masut, alapernaattut ilaatigut saassussimasut takkuttarput. Taamaattumik inuit nannullu akornanni akерleriinnerit pitsaaliornissaat pingaar-
poq. Qimaatitsissutit toqumik kinguneqanngitsut atorneqartarnissaasa pitsaanerulernissaa sulissutigineqassaaq. Ilaatigut tassaasinnaapput
annikitsumik aaqqiinerit aamma sakkut nutaaliaanerusut assersuutigalugu nannunut serpartaatit, nannut qimaatinniarlugit serpaatit atorluarn-
eqarluarsinnaasut.

Ullumikkut misillitakkagut aallaavigalugit akерleriinnerit pitsaaliorniarlugit suliniutit assigiinngitsut pilersinneqarsinnaapput. Tassaasinnaap-
put suliniut soorlu nannunik alapernaarsuinissamut illoqarfimmullu nannut qanillisut qimaatinnissaannut sumiiffimmiittut ilinniartinneqartut,
imaluunniit "nannut ajornartorsiutaasut" pisassiissutit ilaattut aallaaneqartut. Akерleriinnerit pinngitsoortinniarlugit periuseq alla tassaavoq
nakkutiginniffinni assigiinngitsuni pitsaanerumik eqqakkanik passussineq. Nannut perlilertut eqqakkat neqillu naamallugit akuttunngitsu-
mik illoqarfinnut/nunaqarfinnut appakaattarput. Kommunit taamaattumik eqqakkat neqinillu inissiisarneq pillugit periusissianik, nannunik
annikinnerusumik pilersitsisunik inerisaasariaqarput.

Pisut tamarmik PBHIMS-itut allatorneqarnissaat pingaaruteqarpoq, issittumi nannut qimaatinnissaannut periutsinik pitsaanerpaanik ineri-
saasoqarnissaanut (BMP – Best Management Practises).

7.5.1 Qimaatitsissutit toqunangitsut atorpeqarnerisa pitsaanerulersinneri

- Qimaatitsissutit toqumik kinguneqartussaangitsut atorpeqarnerisa pitsaanerulersinneri
- CAP-ip ataani Conflict Working Groupimi peqataaneq
- PBHIMS nutarterlugu

7.5.2 Eqqakkanik passussineq

- Eqqaavissuarnik nunaannarmiittuni eqqakkanik passussineq pitsaanerulersillugu
- Illuniit eqqakkat passunneri/inissittarneri aamma neqiisiviit/panersiiviit inissittarneri pitsaanerulersillugit

7.5.3 Upalungaarsimanissamut pilersaarut

- Illoqarfimmut qanittunik nannunik toqutsineq pisassiissutinut ilaatillugu
- Nannunik alapernaarsuinermit sumiiffimmiittut ilinniartillugit
- Nannut ajornartorsiutaasut passunneri pillugit periusissiamik/najoqqutassanik inerisaaneq.

Assiliisoq: Kristin Laidre

7.6 NUNAT TAMALAAAT SULEQATIGIINNERAT

Kane-p Imartorngani, Baffin-ip Ikeranilu Canadamiit Kalaallit Nunaannut ingerlaartut, kisianni aamma Ikersuaq Davis- imeersut nannut pillugit annertunerusumik ilisimasaqalernissamut paasisaqarnissamullu pisat pillugit nalunaarsukkat aamma sananeqaatitigut misissuinerit pillugit nunanik sanililik Kalaallit Nunaat suli suleqateqassaaq. Tulliatut nannut imminnut paarlaattarnersut takuniarlugu Tunumi Svalbardimilu nanoqarfiit sananeqaatitigut eqqarleriinnersut pillugu ilisimasaqalernissaq kissaatigineqarpoq.

Kane-p Imartorngani aamma Baffin-ip Ikeranilu nannut Joint Commission on Polar Bears – nannut pillugit ataatsimut kommissioni (JCPB) aqqutigalugu ataatsimoorumik nakkutigineqarput. Nunavut/Canada aamma Kalaallit Nunaat nannut qanoq nakkutiginnissaannut ataatsimut paasininnissamut suliaqarsimapput, Memorandum of Understanding (MoU) – Nannut ataatsimoorussat pillugit allanngutsaaliuineq nakkutiginninnerlu pillugit siuniussaqaarnermi nalunaarut.

Kane-p Imartorngani Baffin-ip Ikeranilu nakkutiginniffinni nannut allanngutsaaliornersa nakkutiginerisalu annertusineqarnissaa pillugu ataatsimoorluni kissaatigineqarpoq. Nunavumi aamma Kalaallit Nunaanni piniartut nerisassatigut pisariaqartitsinermut kiisalu kulturikkut aningaasarsiornikkullu pisariaqartitsinermut nakkutiginniffinni ataatsimoorussani taakkunani marlunni qangaaniilli nannunniartarput. Nannut pillugit peqqissaartumik nakkutiginninneq allanngutsaaliuinerlu ilisimatuussutsikkut, atuisut aamma qangaaniilli ilisimasat ingerlaavartumik atornerqarnerinik, kiisalu Kalaallit Nunanni aamma Nunavumi Inuit aamma nannunik nakkutiginninnermi oqartussanik attuumasuteqartut akornanni suleqatigiinnermit iluaquteqarnermik tunngaveqarpoq.

Issittumi nakkutiginninnermut pilersaarusiortoqarsimavoq (Circumpolar Action Plan, CAP), nannut pillugit piffissaq sivikitsumut (ukiunut marlunnut) siunissamullu ungasinnerusumut (ukiunut qulinut) nakkutiginninnermi pilersaarutit ilusilersugaasimavoq. Suleqatigiinnermi pimoorussisumut peqataanissamut aamma suleqatigiinnermi suleqatigiinnermilu aalajangersarneqarsimasut ilanngunneqarnissaannut Kalaallit Nunaat pisussaaffeqarpoq.

7.6.1 Nanoqarfiit imminnut qanittut akornanni paarlaattarnerat misissorneri

- Nanoqarfinnut sisamanut tamanut pisat pillugit nalunaarsukkanik katersineq avitseqatigiinnerlu
- Sananeqaatinik misissuinerinik avitseqatigiinneq
- Nanoqarfinnik sisamanik tamanik misissuinerit naammassineqarneri (nalunaaqutsersuineq qaammataasakkullu tumisiuineq)

7.6.2 Canadamik/Nunavumik suleqateqarnerup ingerlatiinnarnera

- Pisat pillugit takussutissiat aamma atortitseriaatsit assigiissaarneqarneri
- Canadap aamma Kalaallit Nunaata akornanni pisassiissutinik agguassineri najoqqutap aalajangersarnera
- JCPB-imi ukiumut ikinnerpaamik marloriarluni oqarasuaatikkut ataatsimiinneq
- TEK-inik katersineq avitseqatigiinnerlu
- JCPB-imi ataatsimiinnernut atatillugu atuisumiit-atuisumut ataatsimiinneq

7.6.3 IUCN’imi Polar Bear Specialist Gruppemi peqataaneq

- Nannut pillugit nakkutiginninneq pillugu nunat nalunaarusiortarnerannut ilanngussisarneq

7.6.4 Naalagaaffiit sineriallit sulineranni peqataaneq

- CAP-imi ukiunut marlunnut qulinullu iliuusissatut pilersaarutip naammassineqarnissaanut sulineq
- Nunami nannunik nakkutiginninnermut ilisimasat nutaat ilanngunneri (BMP)

TUNULIAQUTIT

- Born, E. W., Heide-Jørgensen, M-P, Merkel, F., Cuyler, C., Grønlandske fugle, havpattedyr og landpattedyr – en status over vigtige ressourcer, oktober 1, 1998. Teknisk rapport nr. 16:1998 - Aningaasaqarnermut takusutissaq Pinngortitaleriffik
- Born, E.W., A. Heilmann, L. Kielsen Holm and K. Laidre 2011. Polar bears in Northwest Greenland – An interview survey about the catch and the climate. Monographs on Greenland – Man and Society Vol. 41. Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen: 232 pp.
- Born, E.W., 2008. Kalaallit Nunaata nanui qaartut/Grønlands hvide bjørne/The white bears of Greenland. Ilinniusiorfik/Grønlandske Undervisningsmiddel-førlag – Pinngortitaleriffik/Grønlands Naturinstitut: 128 pp.
- Durner, G.M., D.C. Douglas, R.M. Nielson, S.C. Amstrup, T.L. McDonald, I. Stirling, M. Mauritzen, E.W. Born, Ø. Wiig, E. DeWeaver, M.C. Serreze, S.E. Belikov, M.M. Holland, J. Maslanik, J. Aars, D.A. Bailey, and A.E. Derocher 2009. Predicting 21st Century Polar Bear Habitat distribution from global climate models. Ecological Monographs 79: 25-58.
- Qimusseriarsuarmi imartap eqqissimatitaanera pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 21, 17. maj 1989-imeersoq
- Nannunniarneq pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 20, 11. maj 1994-imeersoq
- Nannunik illersuineq piniarnerlu pillugit Namminersorlulik Oqartussat nalunaarutaat nr. 3, 14. september 2018- imeersoq
- Jenssen, B.M., G.D. Villanger, K.M. Gabrielsen, J. Bytingsvik, T. Bechshøft, T.M. Ciesielski, C. Sonne and R. Dietz 2015. Anthropogenic flank attack on polar bears: interacting consequences of climate warming and pollutant exposure. *Frontiers in Ecology and Evolution* 3: 1-7. doi: 10.3389/fevo.2015.00016
- Johansen, P., Rydahl, K., Deutch, K., Hansen, J. C., Riget, F., Christensen, J., Vorkamp, K. Miljøgifte - ophobes i dyr og mennesker, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. Kalaallit Nunaanni Avatangiisini toqunartut pillugit eqikkakkat, Danmarks Miljøundersøgelser 2007.
- Laidre, K.L., E.W. Born, P. Heagerty, Ø. Wiig, H. Stern, R. Dietz, J. Aars and M. Andersen 2015. Shifts in female polar bear (*Ursus maritimus*) habitat use in East Greenland. *Polar Biology*. DOI 10.1007/s00300-015-1648-5
- Laidre, K.L., H. Stern, K.M. Kovacs, L. Lowry, S. Moore, E.V. Regeh, S.H. Ferguson, Ø. Wiig, P. Boveng, R.P. Angliss, E.W. Born, D. Litovka, L. Quakenbush, C. Lydersen, D. Vongraven and F. Ugarte 2015. Arctic marine mammal population status, sea ice habitat loss, and conservation recommendations for the 21st century. *Conservation Biology* 29(3): 724-737.
- Piniarneq aallaaniarnerlu pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 12, 29. oktober 1999-imeersoq
- McKinney M., S. Iverson, A. Fisk, C. Sonne, F. Riget, R. Letcher, M. Arts, E. W. Born, A. Rosing-Asvid and R. Dietz 2013. Global change effects on the long-term feeding ecology and contaminant exposures of East Greenland polar bears. *Global Change Biology* 19: 2360-2372. doi: 10.1111/gcb.12241.
- Obbard, M.E., G. W. Thiemann, E. Peacock and T. DeBruyn (Eds.) 2010. Proceedings of 15th Working Meeting of the Polar Bear Specialist Group IUCN, Copenhagen, Denmark. Occasional Papers of the IUCN Species Survival Commission No. 43. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: 225 pp.
- Polar Bear Range States, 2015. Circumpolar Action Plan: Conservation Strategy for Polar Bears. A product of the representatives of the parties to the 1973 Agreement on the Conservation of Polar Bears.

REFERENCER

- Rode, K.D., E. Peacock, M. Taylor, I. Stirling, E. W. Born, K. L. Laidre and Ø. Wiig 2012. A tale of two polar bear populations: ice habitat, harvest, and body condition. *Population Ecology* 54:3–18. DOI 10.1007/s10144-011-0299-9
- Sandell, H.T., B. Sandell, E.W. Born, R. Dietz and C. Sonne-Hansen 2001. Tunumi nannut: Piniarneq nanoqarneq – apersuilluni misissuineq *Teknikkikkut nalunaarusiaq* Nr. 40. Pinngortitaleriffik Nuuk 1.94.
- Sonne, C., R.J. Letcher, T. Ø. Bechshøft, F.F. Rigét, D.C.G. Muir, P.S. Leifsson, E.W. Born, L. Hyldstrup, N. Basu, M. Kirkegaard and R. Dietz, 2012. Two decades of biomonitoring polar bear health in Greenland: A review. *Acta Veterinaria Scandinavica* 54 (Suppl 1):S15 doi:10.1186/1751-0147-54-S1-S15
- Vongraven, D., J. Aars, S. Amstrup, S. N. Atkinson, S. Belikov, E. W. Born, T. D. DeBruyn,, A. E. Derocher, G. Durner, M. Gill, N. Lunn, M. E. Obbard, J. Omelak, N. Ovsyanikov, E. Peacock, E. Richardson, V. Sahanatien, I. Stirling and Ø. Wiig 2012. A circumpolar monitoring framework for polar bears. *Ursus Monograph Series* 5(12):1–66.
- Wiig, Ø., S. Amstrup, T. Atwood, K. Laidre, N. Lunn, M. Obbard, E. Regehr and G. Thiemann 2015. *Ursus maritimus*, Polar Bear. The IUCN Red List of Threatened Species TM, ISSN 2307-8235 (online). <http://dx.doi.org/10.23.2305/IUCN.UK.2015-4.RLTS.T22823A14871490.en>
- Namminersorlutik Oqartussat toqqorsiviannit pisat pillugit nalunaarsukkat.